

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1939.

Andra kammaren.

Nr 2.

Tisdagen den 12 september.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrive, nr 3, till Konungen angående utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden.

Protokollsutdrag härom justerades.

§ 2.

Föredrogos i ett sammanhang för remiss till utskott Kungl. Maj:ts nedan- *Vid remiss av
bordlagda
propositioner.*
nämnda, å kammarens bord vilande propositioner, nämligen:

nr 1, med förslag till tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1939/40;

nr 2, angående förskottsstat för försvarsväsendet m. m.;

nr 3, med förslag till lag om ändring i 8 kap. strafflagen, m. m.;

nr 4, med förslag till lag angående skyldighet att meddela uppgifter om kostnader för krigsleveranser;

nr 5, med hemställan om riksdagens gillande av förordnande jämlikt 1 § allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293);

nr 6, angående gillande av förordnande jämlikt 1 § maximiprislagen den 22 juni 1939 (nr 349);

nr 7, med hemställan om riksdagens gillande av förordnande jämlikt 1 § lagen den 15 juni 1939 (nr 254) om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter; och

nr 10, med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående gäldande av ersättning enligt fartygsuttagninglagen m. fl. lagar.

Därvid yttrade:

Herr **Bagge**: Herr talman! Vi stå nu i det läge och inför de problem, som vi så länge ha fruktat. Jag har inte tagit till orda här i dag för att ge uttryck åt de känslor och de tankar, som tynga oss inför vad som blivit en fruktansvärd verklighet. Stunden inbjuder icke till några orationer. Det väsentliga, enigheten kring Sveriges neutralitetspolitik och offervilligheten för denna och för vårt lands självständighet, är också tillräckligt betygd. Detta tillfälle bör emellertid begagnas för att vi alla och svenska folket, vars representanter vi äro, skola veta var vi ha varandra.

De framlagda propositionerna, icke minst förslaget till tilläggsstat, ge nog-samt vid handen, om vi icke visste det förut, att regeringsproblemet förvisso får en i flera avseenden helt annan karaktär i nuvarande läge än under fredliga tider. En omedelbar samling i regeringsställning av alla ansvariga politiska krafter har under sådana förhållanden säkerligen för mången synts som en naturlig och eftersträvansvärd sak. Jag har för min del i samtal med statsministern förklarat, att högern förvisso är redo att ta på sig de uppgifter och

Andra kammarens protokoll vid urtima riksdagen 1939. Nr 2.

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

är beredd att medverka i varje form, varigenom den kan anses bäst tjäna landet i nuvarande läge. Jag har emellertid den uppfattningen, att för närvarande den bästa formen för högerens insatser icke är deltagande i en samlingsregering, utan att man tills vidare bör räkna med andra metoder för den nödvändiga samverkan, som under nuvarande förhållanden måste komma till stånd mellan ledningarna för de olika partierna. Men ingen vet hur händelserna utveckla sig. Om och när en lämplig tidpunkt för en samlingsregering kan inträffa, beror givetvis främst på denna händelseutveckling, men också på i vad mån det blir möjligt att åstadkomma det under dessa exceptionella förhållanden nödvändiga samarbetet, även när högern står utanför regeringen. Den formen av samarbete har hittills icke kunnat genomföras, men jag förstår väl de svårigheter, som de senaste dagarnas händelser härvidlag medfört, och jag har vid mina samtal med statsministern fått den bestämda uppfattningen, att han är villig att medverka till att ett sådant samarbete i fortsättningen skall komma till stånd.

Jag är övertygad om att det ur landets synpunkter är nyttigast att även andra meningar än de, som äro företrädde i regeringen, få göra sig effektivt gällande genom offentlig kritik inom de gränser, som det allvarliga läget drar upp för var och en av oss. Jag anser därför, att vi inom högern ha en mycket viktig uppgift att fylla utanför regeringen. En konstruktiv och vaken kritik är av största betydelse inte minst i allvarstider. Den kritiken skall präglas, icke av gnat och onödigt kiv men av öppenhet, ärlighet och god vilja, det kan jag försäkra.

Vi ha ju otvivelaktigt i mycket och på viktiga punkter haft andra meningar än den nuvarande regeringen, inte minst i fråga om de åtgärder, som tidigare bort vidtagas för vår militära och ekonomiska beredskap. Beträffande vad som har varit, ha vi ingen anledning att nu åter ta upp sådana meningsskiljaktigheter. Men i fråga om vad som gäller nuet och framtiden, där kritiken och meningsbrytningarna kunna få praktisk verkan, komma vi att framhålla brister och söka medverka till att de avhjälpas. Skulle dessa brister sammanhänga med personliga förhållanden, får man icke väja för att åstadkomma de ändringar, som i sådant avseende kunna vara påkallade. Sak måste alltid gå före person, icke minst när det gäller handläggningen av för oss alla och för landet i detta läge livsviktiga frågor.

Om utrikeslägets allvar och de förhoppningar vi kunna ha att bli förskonade från att direkt dragas in i kriget, vill jag här i dag icke yttra mig. Det enda vi kunna veta om dessa ting är att händelserna under en sådan katastrof vanligen utveckla sig på det mest oförutsedda sätt, och att vi måste vara beredda på allt, när det gäller att värna vår neutralitet och vårt lands självständighet, icke minst med hänsyn till den mentalitet och de särskilda förhållanden, som uppenbarligen komma att känneteckna det nu började kriget. Det mest sannolika är väl, att utnötningskriget, främst riktat mot de stridande folkens ekonomi och försörjningsmöjligheter, blir ett förhärskande drag i kampen. Härav måste vi för egen del och för våra åtgöranden dra konsekvenserna. Våra för dagen närmaste risker sammanhänga också givetvis med de handelspolitiska svårigheterna. Vi komma säkert mycket snart att vara i det läget, att upprätthållandet av vår neutrala ställning förutsätter stora materiella oppoffringar och en sträng hushållning med våra resurser.

Jag vill i detta sammanhang erinra om de krav, som vid upprepade tillfällen av oss ställts på en reform av rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap och vad därmed sammanhängar. Den senaste tidens erfarenheter ha givit vid handen, att detta krav alltjämt är i högsta grad aktuellt och att en omläggning av ledningen och administrationen av vår ekonomiska krigsbered-

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

skap är något, som måste omedelbart genomföras. Jag skall icke här närmare gå in på några detaljer — jag förstår väl de svårigheter som förelegat — men vi måste lära av de gjorda erfarenheterna. Jag tänker på de improvisationer och otillräckligt förberedda åtgärder, varmed man varit nödgad att hjälpa sig fram, på brister i fråga om allmänhetens vägledning och de psykologiska missgrepp, som härvidlag framkommit, på den brist på förutseende, som präglat en del åtgärder, som måst vidtagas beträffande hushållningen med det flytande bränslet, på det tydligen ganska planlösa tillsättandet av nämnderna, på den frånvaro av beredskap för svårigheterna på arbetsmarknaden, varom jag tidigare flera gånger talat i denna kammare.

En annan central fråga är upprätthållandet av vår svenska kronas värde. Nu gäller det att i anda och sanning eftersträva det mål för vår penningpolitik, som riksdagen vid upprepade tillfällen uppställt, nämligen att så långt möjligt är bibehålla den inhemska prisnivåns stabilitet. Detta måste med all makt befordras; om vi under detta krig skulle få bevittna förstöringen av penningvärdet och väldiga prisstegringar, skulle samhällets styrka i högsta grad försvagas, och det finns ingen folkgrupp i vårt land, som inte skulle bli oerhört lidande härpå. Här få inga hänsyn tagas till egoism eller spekulation i landets nöd. Till målet att undvika en sådan samhällsolycka, som penningförstöringen skulle innebära, måste alla folkgrupper, var och en på sitt sätt, bidra. Finansministern har i ett tal i radio framhållit nödvändigheten både för enskilda och för stat och kommun att på allt sätt spara och härigenom bidra till att vi kunna komma igenom krisen. Det är med glädje, som jag hört denna förkunnelse, om vars riktighet jag är livligt övertygad. Vad jag däremot är mera tveksam om är om man så lätt kan få den omsvängning i allmänhetens och myndigheternas inställning, som finansministern tycks föreställa sig. Det går kanske inte så ledigt att, sedan det i åratals predikats om lämpligheten av att åstadkomma nya utgifter, nya anslag och en allmän rundhänthet, plötsligt få opinionen att ändra sig i rakt motsatt riktning. Det kan tyvärr hända, att det går på samma sätt här som när man på sina håll icke förstod, hur en på sin tid samhällsnyttig lagring utan föregående varning kunde bli en skadlig och ytterst skamlig hamstring. Det går nämligen icke så lätt att vända på allmänhetens föreställningar och vanor, och det krävs särskilda ansträngningar och bemödanden för detta. Man måste här med alla krafter, genom klok propaganda, genom att använda de redan existerande sparinstitutionerna, framför allt sparbankerna, och deras samlade erfarenhet, genom vägledning för kommunerna från regeringen och framför allt genom det egna goda exemplet i fråga om statsutgifterna göra allt för att ändra hela denna sinnesstämning och få in den på andra banor. Härvidlag har givetvis också den förestående utskottsbehandlingen en mycket viktig uppgift att fylla.

Vid alla de åtgärder, som nu måste vidtagas, är det nödvändigt att handlingskraft förmåles med lugn besinning och tanke på framtiden. Att läget påfordrar särskilda åtgärder och att dessa vidtagas utan tvekan och utan hänsyn till vad vi under andra förhållanden skulle finna önskvärt är uppenbart. Men vi böra också komma ihåg, att det är lyckligt att kunna bibehålla normala förhållanden och institutioner i så stor utsträckning som möjligt och att vi icke böra göra regleringar och ingripanden i onödan eller i onödig omfattning. Annars kommer uppgiften att växa både lagstiftaren och administrationen över huvudet. Vi veta också vilka svårigheter som förefinnas för myndigheterna att beräkna ingripandenas räckvidd och konsekvenser. Som jag tidigare framhållit ha vi all anledning antaga, att vi under lång tid framåt under det pågående krigets tryck måste hålla uppe vårt näringsliv och vår försörjning. Det

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

är då synnerligen viktigt, att vi få med alla de goda krafter, som ett fritt näringsliv skänker. Vi måste se till att de olika åtgärder, som vidtagas, icke lamslå näringslivet utan stödja det i dess nu mer än någonsin viktiga uppgift att trygga Sveriges land och folk. Låt oss lära oss av tidigare misstag också här och se till att vi få de män, som arbeta inom industri och jordbruk, handel och andra näringsgrenar, med oss i arbetet, ty annars går det icke. Vi måste ju också alla hoppas på och se fram mot en tid efter världskatastrofen, återuppbyggandets tid, då det blir ofantligt värdefullt att icke ha förstört och raserat grundläggande delar av det gamla svenska samhällslivet både vad gäller det ekonomiska och andra områden.

Vår militära försvarsberedskap har ju otvivelaktigt förbättrats under de senaste åren. Nödvändigheten att fortsätta härmed står väl klar för alla, och jag hoppas, att även på de punkter, där tidigare olika meningar varit rådande, vi nu skola komma överens att så snabbt som omständigheterna det medgiva åstadkomma allt vad som i vår förmåga står. Särskilt skulle jag vilja stryka under, att vi måste rikta in våra strävanden på ganska lång sikt, då ingen vet, när det nuvarande krigstillståndet slutar, och all erfarenhet ger vid handen, att hänsynslösheten från de krigförande och svårigheterna för de neutrala växa allt mera och bli värst, när det slutliga avgörandet närmar sig.

Det är otvivelaktigt, att de senaste veckornas erfarenheter i mycket varit en besvikelse för dem, som hoppats på det svenska folkets ansvarskänsla, även om en del av de företeelser, som jag syftar på, icke enbart får läggas allmänheten till last. Om vi skola kunna gå igenom de kommande prövningarna, blir det nödvändigt, att det svenska folket lär sig förstå lägets allvar och vikten av att offra vardagens bekvämligheter, innan allvarligare anspråk komma att ställas. Vi måste alla och envar stödja varandra inför vad som nu kommer, och detta gäller icke blott i fråga om offentliga åtgärder och det offentliga livets män; långt viktigare är, att varje enskild känner ansvar för sina medmänniskor och för hela Sveriges land och folk.

Sveriges riksdag måste gå till sitt värv i medkänsla för de folk, som äro ute i kampen, i känsla för att vi inte få medverka till folkhatet, utan att vi i vår mån måste arbeta på att hålla uppe för alla folk gemensamma värden och gemensam kultur, att vi måste förhålla oss så, att vi kunna delta i det återuppbyggnadsarbete, som trots allt skall komma, och framför allt att vi måste låta alla särintressen vika för det gemensamma arbetet att föra Sveriges rike och folk igenom vad som nu förestår oss.

Utän stora ord har jag velat förklara den svenska högerns vilja att med alla sina krafter och på varje sätt arbeta för detta mål.

Herr **Andersson** i Rasjön: Herr talman! Utgångsläget för denna remissdebatt är i flera hänseenden olikt det, som föreligger vid en lagtima riksdag. Under normala tider plägar ju remissdebatten markera de partipolitiska förhållandena och förhållandet mellan regering och opposition. Till grund för debatten brukar ligga ett trontal och en statsverksproposition, däruti den sittande regeringen dragit upp riktlinjer för den politiska utvecklingen för det närmaste året enligt regeringens egen uppfattning om samhällsangelägenheterna.

I det nuvarande läget finns ingen anledning att göra remissdebatten till en uppgörelse mellan regering och opposition. Ej heller inbjuder det föreliggande materialet i trontal och propositioner till några principiella diskussioner. Vi ha samlats till denna urtima för att rådslå om de åtgärder, som kunna vara påkallade med hänsyn till krissituationen i Europa, och till dessa rådslag måste vi gå obundna av partiprogram och förutfattade meningar. Angelägenheten att

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

på ett för landet lyckligt sätt bemästra de tillfälliga svårigheterna bör nu gå före allt annat.

Vid sådant förhållande föreställer jag mig, att remissdebatten bör kunna bli ett fritt och otvunget resonemang angående vårt lands läge i olika avseenden och om de praktiska problem, som tränga sig på och vilka för oss alla äro lika aktuella. Om i ett dylikt resonemang kritik riktas mot redan vidtagna dispositioner, så behöver däri ej ligga något klander med politisk underton utan fastmer en ärlig vilja att genom kritiken åvägbringa önskvärd rättelse.

Det förefaller som om vid ett dylikt resonemang diskussionsområdet kunde indelas i åtminstone fyra huvudstycken: neutraliteten, försvaret, försörjningen och finanserna.

Vad angår det första huvudstycket — neutraliteten — kan regeringen vara förvissad om att den i sina strävanden att hålla oss utanför kriget har en enhällig folkmening bakom sig. Härvidlag är läget betydligt klarare nu än vid tiden för utbrottet av det förra världskriget. Då funnos vissa tendenser att draga Sverige närmare den ena maktgruppen, tendenser som i väsentlig mån skadade vårt anseende som neutral stat och t. o. m. i vissa skeden äventyrade freden. Det är av utomordentligt stort värde i det närvarande läget, att ingen av de krigförande parterna kan hysa någon misstro till våra försäkringar om att obrottsligt hålla neutraliteten. Det ankommer sedan på oss själva att uppträda så, att detta förtroende vidmakthålles. Ansvaret härvidlag vilar icke blott på regering och riksdag utan även på näringslivet, på pressen och icke minst på den allmänna opinionen. Viljan till neutralitet måste paras med ett korrekt uppträdande åt alla sidor och en objektiv hållning inför krigshändelserna. Nationen är skyldig sig själv den behärskning och självdisciplin som är den verkliga neutralitetens säkraste kännetecken.

I detta sammanhang vill jag upprepa ett önskemål, som framfördes redan vid den lagtima riksdagen, nämligen att vad som sker i fråga om förhållandet till främmande makter måtte företagas under nära kontakt med riksdagen, ävensom att allmänheten i görligaste mån informeras. Diplomatisk sekretess är naturligtvis behövlig i vissa frågor och i ömtåliga situationer, men vårt folk äger nog den mognad och omdömesgillhet, att mycket av det, som nu hålles hemligt, kunde på lämpligt sätt meddelas offentligheten.

Vad så angår de extraordinära anstalterna för försvarsväsendet, råder det säkerligen enhällighet om att vi måste hålla en viss militär beredskap. Det blir måhända vanskligare att komma överens om vad omfattning denna skall ha. Här kommer uppfattning att stå emot uppfattning, och de militära kraven komma att framkalla tvivel hos de civilt tänkande. Till följd härav och med hänsyn till att de extra militära anstalterna måste vara omgivna med viss sekretess, är det med tvekan, som man börjar en debatt på området. Jag anser dock, att riksdagen är det forum, där de civila synpunkterna böra komma till uttryck, och jag dristar mig därför att något beröra en del saker, som ha med de militära dispositionerna att göra.

De inkallelser av värnpliktiga, som avse sammandragning av styrkor till övning och direkt beredskap, äro fullt i sin ordning. Såväl allmänheten som de värnpliktiga själva ha visat förståelse för dessa åtgärder, och det enda önskemål jag ville framföra är, att det nu lika väl som under tiden för den förra neutralitetsvakten uppgöres en verklig avlösningssplan, så att såväl inkallelsemyndigheterna som de värnpliktiga själva i god tid kunna överblicka, när vederbörandes tjänstetid tar slut och nya inkallelser skola äga rum. Det måste sägas, att den första inkallelsen i organisatoriskt hänseende verkade improviserad och att man i fortsättningen väntar bättre planmässighet och precision. Vid mobiliseringen 1914 blottades många svagheter i inkallelse-

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)
 väsendet, men det förefaller, dess värre, som om lärdomarna från då ingalunda i alla stycken beaktats.

Om man förstår och gillar de militära åtgärderna i avseende å vad man kan kalla linjemanskapet, så kan samma erkännande icke ges i avseende å inkallelserna av landstorm. Här nekar det civila sunnda förnuftet att tro på nödvändigheten och lämpligheten av allt som gjorts. Jag vet mig kunna åberopa en praktiskt taget enhällig opinion, då jag vädjar till försvarsministern att kraftigt beskära de militära planerna på detta speciella område. Inkallelse av landstorm medför svåra rubbningar i näringslivet och för den enskilde. Det gäller ju här folk i de verksamma åldrarna, fackarbetare, arbetsledare och egna företagare. De flesta äro också gifta och ha försörjningsplikter. Mobilisering av landstorm medför därför ofantligt mycket större rubbningar i det civila livet än inkallelse av yngre årgångar.

De uppgifter, som föreläggas de inkallade landstormsmännen, förefalla ej heller särdeles angelägna. Om jag bortser från kusttrakterna och militärt särskilt utsatta punkter, kan det icke vara av något större värde för vår försvarsberedskap att anordna vaktposter vid broar och järnvägsstationer eller vid offentliga byggnader i städerna eller att ordna s. k. lyssnarposter långt in i landet. För de enkla medborgarna ter sig dylikt onödigt och det uppfattas också så av landstormsmännen själva. I tider som dessa bör allmänheten kunna hysa förtroende för de militära myndigheterna, men detta förtroende är tyvärr, det måste jag konstatera, redan i väsentlig mån spolierat genom de brådstörtade och omfattande inkallelserna av landstorm i hela landet. De kostnader, som landstormsmobiliseringen medför, kunna säkert användas på ett bättre sätt. Min kritik bottnar ingalunda i någon ovillighet att prestera de offer, som försvaret kräver i en kritisk tid, utan i stället i en önskan att resurserna mobiliseras på ett ändamålsenligt och förnuftigt sätt. Försvarsministern kommer väl att hänvisa till de redan beslutade permitteringarna, och det är gott och väl, att sådana ha vidtagits, men det räcker icke därmed, utan hela planen för landstormsmobiliseringen bör kunna begränsas.

När vi se så stora utgifter på den militära förskottsstaten, undra vi nog litet var, om det icke vore möjligt att jämväl på detta område tillämpa finansministerns maning till sparsamhet. Lekmannen står undrande inför vissa affärer, som de militära myndigheterna göra. Särskilt förefaller det, som om rekvisitionssystemet kommit till användning i onödigt stor omfattning. Här rekvireras hästar och fordon, vilka inlösas av staten, utan att man först gjort några försök att hyra. Var och en förstår, att staten kommer att göra ofantliga förluster på det som rekvireras och inlöses med äganderätt. Väl förstår man, att de som ha ansvaret för vår försvarsberedskap hellre göra för mycket än för litet. Men även på detta område erfordras ett visst mått av balans och omdöme.

Vad så angår det sista kapitlet, det utomordentligt betydelsefulla område, som omfattar alla våra försörjningsfrågor, så är detta både mångsidigt och vidlyftigt. Det är här fråga icke allenast om möjligheterna att uppehålla varuförsörjningen utan även och i lika hög grad att hålla handel och näringar i gång. Vi ha under sista tiden fått mottaga upprepade försäkringar, att vi ha det jämförelsevis bra ställt och att ingen anledning till oro föreligger, och själva ha vi också hängett oss åt denna föreställning med kännedom om de rikliga förråd av livsmedel, som för närvarande finnas i landet. Det är därför närmast en obehaglig överraskning för mig och för många, att dessa svårigheter inträtt så tidigt och redan under krigets allra första dagar. Av vad som nu är hänt och känt är det uppenbart, att vi nödgas vidtaga en del reglerings- och ransoneringsåtgärder för att trygga en rättvis fördelning

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

av tillgängliga varulager. Möjligen måste även prisregleringar tillgripas. Med erfarenheterna från förra kristiden i friskt minne kan man icke annat önska än att regleringsåtgärderna bli så få och så smidiga som möjligt. Att se krisbyråkratien lössläppt på näringslivets fält är ett oroande perspektiv, därför att alla dylika åtgärder visat sig verka hämmande på produktionen och hinderliga för ett normalt handelsutbyte. I den mån icke annat är oundgängligen nödvändigt, bör man låta livet löpa i normala banor. Det bästa sättet att motverka hamstring och prisstegring är att sörja för en riklig varutillgång.

Vad angår kravet på prisregleringar, som nu reses från skilda håll, är det möjligt, att dylika måste tillgripas. Därvid får man dock skilja mellan spekulativ prisstegring och sådan, som är betingad av en faktisk ökning av produktionskostnaderna. Den spekulativa prisstegringen, som består i att i förtjänstsyfte ta hem högre vinst på ineliggande lager, bör hållas strängt efter. Däremot är det skäligt, att sådan prisstegring, som orsakas av faktiska kostnadsökningar, får täckas vid försäljningen. I motsatt fall riskeras även härvidlag stagnation med därifrån sig spridande allmänna skadeverkningar. Det är väl alldeles ofrånkomligt, att priserna måste stiga på importvaror, då frakterna å dessa ökat. Krigsförsäkringarna och de höjda lönerna till besättningarna måste återfalla på dem, som köpa varorna. Vill man hindra detta, får staten direkt gå emellan, men detta kommer att kosta pengar, och det finansiella läget kan för staten bli bekymmersamt nog ändå.

I vår allmänna försörjning äro för närvarande tydligen bränsle- och brännolja-problemen de mest kritiska. Jag skall här icke ingå på något klander av vad som gjorts eller underlåtits i det förflutna, när det gäller inhemska ersättningsmedel för bensinen. Jag har förresten den uppfattningen, att statsmakterna därvidlag icke kunnat handla mycket annorlunda än som skett. Däremot måste jag mot bakgrunden av det nuvarande läget konstatera den lidandes historia, som kolgasgeneratorsdriften haft att genomgå. Gång på gång under de sista 15—20 åren ha ansatser gjorts såväl här i riksdagen som från skogsintresset samt konstruktörer och verkstäder att få i gång en mera allmän övergång till kolgasdrift. Man har emellertid aldrig kommit ur portföret. De män, som arbetat för dessa ting, kunna berätta sorgliga interiörer från sina försök att intressera myndigheterna och den officiella tekniska sakkunskapen. Särskilt har den sistnämnda svåra synder på sitt samvete genom sin ständiga benägenhet att förstora svårigheterna för kolgasdriften och förringa betydelsen av densamma. Nu visar det sig emellertid här som på så många andra områden, att det praktiska förnuftet ser längre än den s. k. sakkunskapen.

Sannolikt komma efterföljande talare att gå in på förhållandena omkring bensinregleringen och restriktionerna för biltrafiken. Själv skall jag villigt erkänna, att reglerande ingrepp på detta område voro nödvändiga. Att persontrafiken inskränktes så som skett, vållar visserligen svårigheter för många, men detta är ett lidande som måste tålas. Sämre är det med lastbilstrafiken. Där visar det sig, att de införda restriktionerna få svåra verkningar för näringslivet, naturligt nog då transportväsendet är en ytterst ömtålig faktor i hela vår varuförsörjning. Vad man därvidlag kan säga i fråga om regeringens handlingssätt är, att lastbilsrestriktionerna genomfördes efter alltför kort varsel. Tid borde ha beretts att i görligaste mån lägga om transportväsendet med undvikande av den stagnation, som nu inträtt. Möjligheterna att omlägga till ett annat trafikmedel må vara begränsade, men de finnas i varje fall, som kunnat tagas i anspråk om blott ett tillräckligt rådrum lämnats.

Inför den annalkande vintern ter sig också bränsleproblemet i stort något oroande. Man vet ännu inte, om och i vilken omfattning vi kunna hålla kolim-

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

porten i gång, och även om så blir fallet, kan man befara, att priserna komma att stiga. Angelägenheten att i god tid vidtaga åtgärder för mobiliserandet av våra egna bränsletillgångar är alltså uppenbar. Jag vet, att saken redan tagits om hand, men jag understryker i alla fall vikten av att denna betydelsefulla detalj ägnas uppmärksamhet i god tid. I skogarna finnas massor av bränsle, som ruttnar ned, och även om icke så mycket av detta hinner tillvaratagas till den kommande vintern, så är det skäl i att härvidlag arbeta på lång sikt. Vi undanbedja oss dock någon bränslekommission. Med rimliga priser och tillgång på arbetskraft kunna skogsägarna själva sörja för en behövlig produktion.

När nu den stora regleringsapparaten sättes i gång, ligger det makt uppå att kvalificerade och arbetsdugliga personer sättas på de ansvarsfulla posterna. Det är givetvis ingen lätt sak att finna folk, som vilja åtaga sig dessa svåra och otacksamma uppdrag. För dagen vill jag rörande detta blott framhålla det till synes självklara, att politiska synpunkter icke få spela in vid rekryteringen av kommissionerna.

Av de propositioner om tilläggsstat och förskottsstat, som förelagts riksdagen, framgår, att krisapparaten kommer att draga enorma kostnader. Redan häri ligger en uppmaning att begränsa åtgärderna till måttliga proportioner. Det förefaller också, som om regeringen skurit till väl kraftigt i fråga om vissa utgiftstitlar för att vara på den säkra sidan. Särskilt vill man tro detta vara fallet i fråga om utgifterna under fjärde huvudtiteln. Uppgifter och motiveringar i propositionerna äro ganska knapphändiga och summariska, och det är därför angeläget, att vederbörande utskott införskaffar mera detaljerade upplysningar rörande de olika utgiftsposterna och noga prövar och väger vad som behövs.

Skulle kriget i Europa bli långvarigt — och åtskilliga tecken varsla därom — komma påfrestningarna på statskassan att oupphörligt stegras. Vi böra hålla detta i åtanke, när vi nu första gången under krisen gå att behandla gjorda anslagsäskanden. Vad som sparas i detta första skede kan vara mångdubbelt värdefullt att ha om några år. Finansministerns maning till sparsamhet i den enskilda och allmänna hushållningen är ett ord, som finner gensvar på alla håll, där man ser lägets allvar och känner ansvar för den kommande utvecklingen. En oundviklig följd av en dylik sparsamhetspolitik blir dock, att standarden måste sänkas såväl för den enskilde som för samhället. Det är bäst, att detta också säges klart ut. Vi komma icke att få råd till allt, som vi tidigare kunnat kosta på oss. Vi få vara glada ändå att få leva i fred och existera på ett något så när människovärdigt sätt. Men en dylik standardsänkning måste drabba alla lika. Några få icke sitta i orubbat bo eller till och med profitera på krisen, under det att andra få kämpa med ökade svårigheter. Herr finansministern fällde ett ord under valrörelsen 1928, för vilket han fått utstå en del smälek, men ett ord, som reser sig ur glömskan med stark relief mot det nuvarande tidsläget. Översatt till det språk, som vi tala i dag, skulle det lyda ungefär så här: »En standardsänkning kunna vi fördraga, om den är nödvändig, och om den bäres av alla.» Däremot får det icke bli så, att somliga sitta vid Egyptens köttgrytor, medan andra få nöja sig med rovor och gröt.

I de nu föreliggande propositionerna erhåller man ingen vägledning, hur regeringen har tänkt sig att finansiera de stora kriskostnaderna. Enligt vad som förspotts är dock finansministern sysselsatt med att uppgöra planer här om. Det blir nog ingen annan råd än att vi få krypa i nya skattebördor. Ett skjutande över på framtiden av stora utgiftsbelopp är vanskligt, då ingen vet vad denna framtid bär i sitt sköte. Finansministerns förslag avvaktas alltså

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

med intresse, och jag vågar till honom rikta en vördsam begäran, att vi få del av planerna i förväg, såsom skett under de två senaste lagtima riksdagarna.

Därmed är diskussionsfronten som hastigast rekognoscerad, och jag har, herr talman, icke mycket att tillägga. Den föregående ärade talaren antydde, att läget framdeles kunde bli sådant, att det kunde kräva att oppositionen inginge i regeringen. Även inom folkpartiet äro vi medvetna om att situationen kan bli sådan, att normala parlamentariska förhållanden icke längre kunna få existera. Men vi hoppas för vår del, att det icke skall gå dithän, att den parlamentariska oppositionen skall behöva tystna. Jag vill endast till sist å mitt partis vägnar förklara, att vi äro starkt medvetna om de krav, som i detta läge ställas på statsmakterna, och att vi äro beredda att medverka till långt gående åtgärder i syfte att hävda Sveriges neutralitet och trygga folkförsörjningen.

Herr Råstock: Herr talman! En lång erfarenhet såsom riksdagsman har lärt mig, att det är klokt att i remissdebatten uttrycka sig försiktigt. Jag har en gång tidigare citerat en gammal riksdagsmans ord till mig i början av min riksdagsmannabana: »Om du icke vill komma i det läget att få alltför mycket att taga tillbaka under riksdagens lopp, så var försiktig i remissdebatten.» Den regeln tänker jag, herr talman, följa även i dag, och därför skall jag endast med några få ord deklarerera huru jag ser på tingen.

Det återfall i barbari eller — som trontalet vid denna urtima riksdags öppnande uttrycker det — nederlag för mänskligheten, som det nu rådande tillståndet ute i världen medfört, gör det nödvändigt, att även vår lilla nation, vårt fredliga folk ser om sitt hus. I över ett och ett kvarts sekel hava vi åtnjutit fredens välsignelse med därav följande materiella och kulturella framsteg.

De nu framlagda kungl. propositionerna ge oss en översiktlig bild av vad som för den närmaste framtiden kräves av uppoffringar i olika hänseenden. Och vad mera är, de peka på skrämmande konsekvenser, vilka kunna komma, om läget för vårt lands vidkommande skulle bli avsevärt försämrat. Redan den nu framlagda tilläggsstaten kommer att ställa stora krav på såväl de enskilda medborgarnas som hela samhällets finansiella styrka. Den kommer helt visst också att betyda en ökad ansvällning av vår statsskuld.

I anslutning till vad den siste ärade talaren framhöll vill även jag säga några ord. All försiktighet med kostsamma anordningar, som *kan* iakttagas utan att säkerheten lider men, synes böra rekommenderas. Lekmannen har givetvis svårt att bedöma vad som i det fallet kan åtgöras för att dels begränsa kostnaderna, dels så litet som möjligt oroa arbetslivet. Det synes emellertid böra övervägas, huruvida icke inskränkningar i inkallelserna av landstorm kunna ifrågakomma, åtminstone å orter, som få anses mindre utsatta. Jag vill understryka, att det icke är möjligt att bedöma detta, men de iakttagelser, som gjorts, göra det nödvändigt att åtminstone ifrågasätta, om det icke går att i det avseendet rätta till något.

Emellertid, fosterlandskänslan och försvarsviljan äro utpräglade, och *viljan* att göra sitt bästa för att vårt folk skall kunna hävda sitt oberoende och bevara sin frihet är stark och levande. Svensk allmoge — vi få i dag säga svenska arbetare och bönder — sluter enhälligt upp kring den obrottsliga, fulla neutraliteten och skall också bedöma ur den synpunkten de åtgärder, som finnas nödvändiga från vår sida för bevarande av vår urgamla svenska frihet. Låt oss icke förlora hoppet, förlora tron på framtiden, tron på ett rättens samhälles slutliga seger! Den som har förlorat tron på framtiden har förlorat allt, som gör livet värt att leva. Nej, än kommer dag, än kommer råd, heter det,

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

och må vi därför i beslutsam enighet och solidaritet möta de dagar, som komma, i sträng pliktuppfyllelse och självtukt, och även den nu rådande svåra tiden skall helt visst kunna bemästras och ljusare tider stunda.

Herr Svensson: Herr talman! Kallelsen till urtima riksdag i dessa allvarsamma tider manar oss att ådagalägga vårt folks enighet och vilja att ställa nödiga resurser till regeringens förfogande för bevarande av landets trygghet och fred liksom i fråga om vår folkförsörjning. Jag betraktar det som en ljuspunkt i närvarande tid, att vårt folk, oavsett skiftande meningar i övrigt, så enigt anslutit sig till och vill stödja regeringens strävanden att bevara Sveriges neutralitet. Med tillfredsställelse se vi, att härigenom en gammal linje i svensk politik av beprövat värde i anslutning till svensk bondeuppfattning fullföljes. De oundgängliga offer, som tidsläget kräver även av oss, äro vi beredda att ge och visa därmed, att vårt folk vill leva sitt fria och självständiga liv nu och i framtiden.

Det har icke förnummits någon ovilja från de värnpliktigas sida, som i samband med förstärkandet av vår försvarsberedskap ryckts från sitt förvärsarbete och omtanken om de sina. Däri ser jag en pliktmedveten uppfattning av lägets allvar bland de breda lagren av vårt folk. Däremot har man otvivelaktigt på många håll haft svårt att förstå landstormsinkallelserna och de uppgifter, som därmed avses att fyllas. Man har inkallat familjeförsörjare, män i 40-årsåldern, vilka exempelvis som egna företagare ha ett litet jordbruk, där de kanske äro den enda manliga arbetskraften. De ryckas bort kanske från skördens bärgning och veta inte, hur därmed skall gå. Jag tror, att man skulle förstå bättre och göra offret villigare, om man klarare kunde se den förnuftiga mening, den militära uppgift, som dessa inkallelser avse.

De föreliggande kungl. propositionerna bära sin prägel av tidens allvar och av den hastiga förändringen i världsläget. När man tar del av, i synnerhet Kungl. Maj:ts proposition, nr 1, har man en känsla av den korta tid, som stått till förfogande för förberedelserna. Jag vill uttala den förhoppningen, att riksdagens prövning av de gjorda äskandena skall såvitt möjligt tillgodose vad som kan krävas i fråga om kontrollen över och användningen av så stora belopp.

Propositionen nr 10 avser bestämmelser angående gäldande av ersättning till enskilda för egendom, som tages i anspråk för statens bruk. Jag vill här särskilt fästa uppmärksamheten på vilka konsekvenser som kunna uppstå, exempelvis när det gäller ersättning för uttagna hästar o. s. v. enligt 1934 års lag om häst- och fordonsanskaffning. Förslaget avser, att den ersättning, som kronan har att erlagga härför, skall, där beloppet överstiger 1,000 kronor, insättas på kapitalräkning i riksbanken eller på särskilt konto i postgirorörelsen och först efter viss tid — ända upp till sex månader — göras tillgänglig för den, som är berättigad till ersättning. Även om någon ränta skall betalas på pengarna och vissa jämkningar kunna ske, varigenom beloppens utbekommande underlättas, är det dock obestridligen så, att detta system kan medföra icke så liten olägenhet för den, som nyss till det allmänna måst avstå vad han kanske inte har så lätt att undvara. Man kan hysa tvekan, om de fördelar, som ur valutavärdande synpunkt härav möjligen kunna vinnas, verkligen uppväga olägenheterna för den enskilde.

Det kan med skäl göras gällande, att vi ha det bättre ställt ur folkförsörjningssynpunkt nu än under förra kriget. Men med uppmärksamhet måste vi följa utvecklingen på alla områden och icke minst, när det gäller sådana varor som äro nödvändiga för livsmedelsproduktionen. Priset på dessa skapar förutsättningar för produktionskostnaderna. Det måste därför läggas största vikt

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

uppå, att priserna på livsmedel så avvägas, att de möjliggöra bibehållandet av produktionen oförminskad och i en för vårt folks livsmedelsförsörjning behövlig omfattning.

I samband härmed några ord om den s. k. hamstringen. Det må vara förlåtligt, om enkla människor med minnen och erfarenheter från förra världskriget kanske inte tänka så långt eller råka överskrida i någon mån vad som är riktigt, men när folk med anspråk på att kallas bildat och upplyst och sådant folk i framskjuten ställning brista i nödig allmänanda och solidaritet, är detta en sak, som bör bedömas annorlunda.

Till sist. Det har i dessa dagar icke minst i pressen talats om regeringens ansvar. Tidsläget och de äskanden, som nu göras, ge vid handen, att detta icke blir mindre. Hans excellens statsministern har även i ett radiotal framhållit, att läget kan komma att kräva, att samtliga större partier bära sin del, och att detta bör övervägas. I olikhet med herrar Bagge och Andersson i Råsjön anser jag, att tidpunkten härför nu är inne. Vi vilja ingalunda undandraga oss att bära vår rimliga del av detta ansvar. I nuvarande svåra tider måste viljan till samhällssolidaritet och allmänanda upp bära svensk politik. Fredens bevarande och en efter tidsläget anpassad inre politik bör med hjälp av alla goda krafter främjas, och enligt min mening är det till gagn, inåt och utåt, om alla kunna dela ansvaret i regeringen.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman, mina damer och herrar! Vad som först och främst är att taga fasta på i de avgivna deklARATIONERNA är de förklaringar, som utgöra en manifestation av den fullständiga enigheten i riksdagen om Sveriges neutralitet i det utbrutna kriget. Vi ha själva valt denna hållning. Det är vår egen sak att hävda den. Vi behöva vara eniga för att med samlad kraft möta de svårigheter som komma.

Med god förtröstan att kunna hålla vårt land utanför kriget gå vi att möta dessa svårigheter. Vårt utgångsläge är icke ogynnsamt. Vår politik är klar och otvetydig. Alla veta var vi stå. På intet håll röjes misstro rörande vårt lands avsikter. Alla känna till att våra beredskapsåtgärder icke tjäna annat syfte än att värna vår neutralitet och hävda vår självbestämningssätt. Vad man på motsatta sidor tänker om Sveriges ställning, framgår redan av våra skyddsmaktsuppdrag. Det arbete, som vi därmed påtagit oss, kan, i händelse av ett långvarigt krig, få en stor omfattning. De krigförande ha visat sig beredda att på ett förekommande sätt underlätta detta arbete. Försäkringar om att Sveriges neutralitet skall respekteras ha från båda parternas sida avgivits. De omedelbart avgivna neutralitetsdeklARATIONERNA täcka vad som från svensk sida är att säga.

Med övriga neutrala alliansfria stater uppehålls en kontakt, som bör bli av värde vid hävdandet av de neutralas gemensamma rättigheter och intressen. Det nordiska samarbetet ställes nu inför det prov, som beredskapsarbetet under gångna år hållit i sikte. Att det väl består detta prov är av ömsesidig, stor betydelse.

Sina vänskapliga förbindelser med andra nationer, krigförande eller neutrala, önskar Sverige upprätthålla. Vi räkna med, att de ej heller skola rubbas genom de krigförandes hållning gentemot vårt land. Omedelbara och avsevärda störningar i utrikeshandeln ha inställt sig i och med själva krigsutbrottet. Svenska regeringen strävar att genom vänskapliga förhandlingar nedbringa dessa störningar så långt det under ett krigsläge är möjligt. Den inställning till de neutrala staternas intressen, som på olika sätt kommit till uttryck från motsatta parter i kriget, utgör i och för sig en gynnsam förutsättning för dylika förhandlingar. På oss själva ankommer att därvid övertyga

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

de krigförande, att intet annat intresse bestämmer svensk politik än Sveriges eget: att med bevarad neutralitet tillgodose vår folkförsörjnings vitala behov.

Läget kräver självbehärskning och återhållsamhet i den allmänna opinionens egna reaktioner och vaksamhet gentemot försök att draga in de neutrala i propagandakriget. Den neutrala opinionen väger tyngre, då freden skall återuppbyggas än under krigets hetsande påverkan. Sin fulla tyngd får den först, om den under kriget visat allvarligt uppsåt både till aktsamhet och självständighet.

Om våra inre förhållanden tänker jag vid detta tillfälle icke mycket orda. Regeringen är medveten om sin särskilda plikt att befordra allmän samverkan och allmänt samförstånd. Den hälsar med tillfredsställelse de försäkringar om villighet från alla håll till uppriktigt och förtroendefullt samarbete, vilka i denna debatt avgivits. Den vet att denna vilja, att i bister tid levandegöra den nationella enigheten även inåt, har starkt rotfäste i folket självt. Denna vilja kan icke försvagas av en fri diskussion och en öppen kritik, då denna sker från de utgångspunkter och i den anda, som herr Bagge angav. Jag har blott en önskan, herr Bagge, att man säger rent ut och inte nöjer sig med allmänt hållna antydningar och obevisade anklagelser. Sådant kan lätt undergräva samkänslan.

Vid den kritik, som redan övats, skall jag inte dröja mycket. I den mån den berört särskilda områden överlåter jag åt departementscheferna att svara. När det gäller allmänna principer ansluter jag mig gärna till herr Anderssons i Rasjön mening, att vi skola söka leva så normalt som möjligt och att åtgärderna skola präglas av förnuft och omtanke. Detta var just vår utgångspunkt. Med kännedom om våra resurser och i förlitande på medborgarnas sans och moral ville regeringen undvika ingripanden, som kunde vara ägnade att väcka oro och i onödan verka störande. Vad vi ville undvika kunde emellertid enskildas egoism förvålla. Åtgärder framvingades och måste vidtagas snabbt. Detta gäller i synnerhet ingripandena i fråga om biltrafiken. Vål kan sägas, att vår tilltro till folket varit för stor. Vad som förekommit ger dock enligt min mening icke anledning till ett generellt fördömande av svenska folkets moral. Det stora flertalet har utan tvivel motsvarat tilltron. Med de osolidariska skola vi på lämpligt sätt komma till rätta. Regeringen räknar med och vet, att den kan påräkna stöd från riksdagen och folkets stora massa för åtgärder, som syfta till att åt det gemensamma folkhushållet och för rättvis fördelning taga i anspråk alla tillgångar, var än dessa kunna vara för tillfället lagrade och förvarade.

Även i de utanför kriget stående länderna måste nu ställas stora anspråk på medborgarnas offervillighet och anpassningsförmåga. Detta gäller även för oss. Ingen har väl kunnat tro, att vi skulle bli förskonade från besvärligheter. Att en del av dessa skulle anmüla sig redan från början har man, herr Andersson i Rasjön, måst räkna med. Att de kunna mildras och i stor utsträckning övervinnas ha vi ingen anledning att betvivla. Men uppgifterna dag för dag kräva nu av oss alla hela den arbetsinsats vi äro mäktiga. Vi lösa dem bäst i den anda, som i dag blivit inåt och utåt manifesterad, i vår förnimmelse av en stark nationell samhörighet.

Herr Anderson i Norrköping: Herr talman! Efter statsministerns deklARATION, vars inledningsord och slutord förvisso tolka en enhällig mening inom denna riksdag och hos vårt folk, blir det min uppgift att nu återföra diskussionen till den parlamentariska vardagen. Jag hoppas att kunna göra det utan att bryta den stämning av samförståndsvilja, som här har kommit till uttryck.

Herr talman! Under de veckor, som gått sedan den europeiska krisen in-

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

trädde i sitt akuta skede, har det inträffat mycket här i landet, som gett anledning till reflexioner över bristande beredskap och icke minst över det svenska folkets bristande balans i sådana situationer som den nuvarande. Det ligger nära till hands att söka efter syndabocker. Vår uppgift är icke detta. Vi ha icke rättighet och möjlighet att nu ta upp diskussion om något slags inre skuldproblem i de avseenden, som jag nu berör. Vi ha inte rättighet att göra det, därför att vi böra undvika allt som kan vara ägnat att skärpa mot-sättningar och i onödan skapa irritation. Vi ha inte heller möjlighet att ännu överblicka händelseutvecklingen och orsakssammanhanget. Vi få ställa den frågan på framtiden.

Vad jag här kommer att säga är således uttryck för en strävan att kunna ge något positivt bidrag till diskussionen om våra försörjningsproblem och beredskapsproblem. I den mån kritik kommer att uttalas, är den icke färgad av önskan att komma åt politiska motståndare. Men att helt undertrycka kritiken vore förvisso oklokt, ty förr eller senare kommer den fram, och jag tror, att det är bättre att den kommer fram inför detta forum och på ett tidigt stadium, då det ännu finns möjligheter att kritiken, i den mån som den är berättigad, kan lämna positiva bidrag till frågornas vidare behandling.

Den väsentliga anmärkningen, som kan riktas mot förberedelsearbetet, synes mig vara den, att det icke har präglats utav en verklig känsla för den överhängande faran i den europeiska situationen, sådan den har utvecklats sedan det är tillbaka. Efter septemberkrisen 1938 hade vi en frist, ja praktiskt taget ett helt nådaår. Hur ha vi använt det? Villigt skall erkännas, att mycket har gjorts under det året, både på det militära och på det ekonomiska området. Man kan gott säga, att krafftåg ha gjorts, när det har gällt att på vissa punkter komplettera vår militära beredskap, och för detta skall regeringen ha ett varmt erkännande. Beklagligt är blott, att det icke kunnat ske med samma effektivitet och planmässighet över hela linjen, utan att fortfarande svåra blottor finnas, som vi även i dessa dagar ha kunnat konstatera. På det ekonomiska området har reservförrådsnämndens verksamhet varit av mycket stor betydelse, och den förtjänar alldeles säkert ett erkännande för det resultat som har vunnits. Att det icke har på alla punkter blivit, vad nämnden själv syftar till, beror ju rätt mycket på olyckliga omständigheter, över vilka nämnden icke har kunnat råda. Statsmakterna ha genom att anvisa mycket betydande belopp till nämndens verksamhet visat, att de till fullo inse vikten av denna sida av vår beredskap. Men reservförrådsnämndens verksamhet täcker ju, som alla veta, ingalunda hela fältet utav den materiella beredskap, som vi ha varit skyldiga att skapa inför hotet om ett europeiskt krig och därmed följande, mer eller mindre långt gående avspärrning av våra tillförselmöjligheter. Hela den sida av den ekonomiska beredskapen, som består i att de enskilda så långt möjligt är göra sig beredda med de möjligheter, som stå dem till buds, har icke blivit tillräckligt beaktad. Den långsamhet och lamhet, som präglat rikskommissionens åtgärder för åstadkommande av en lagring av »strategiskt betydelsefulla» varor i hemmen, måste i detta sammanhang bringas i erinran. Anmärkningsvärt är, att allmänheten hela tiden svävat i ovisshet om och ännu i dag inte vet, huruvida under lojala förhållanden, d. v. s. i god tid före den nuvarande situationen, företagna lagringar äro underkastade beslag. Om de i våras förordade åtgärderna för att uppmuntra till en lojal lagring av vissa förnödenheter hos konsumenterna hade blivit utförda, skulle detta säkert ha verkat starkt dämpande på efterfrågan och prisrörelserna nu vid krigsutbrottet.

Frågan om vår bränsleförsörjning är emellertid i närvarande stund den mest observerade och den som synes starkast inverka på stämningarna ute i landet.

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

Utän att hemfalla åt förhastade omdömen torde man kunna säga, och det med beklagande, att vi på detta område, och särskilt när det gäller det flytande bränslet, äro betydligt sämre rustade än vi behövt vara, om förberedelsearbetet hade bedrivits mera effektivt. Här faller ansvaret icke bara på myndigheterna utan även i stor utsträckning på enskilda. Men när det gäller vissa centrala uppgifter är det naturligtvis myndigheterna, som få bära ansvaret. Det har icke sörjts i god tid och i tillräcklig omfattning för lagringsmöjligheter, trots alla påpekanden som gjorts. Det har icke sörjts för en snabb och målmedveten behandling av frågan om utvidgning av vår inhemska försörjning med motorbränsle. Det som man nu på några veckor måst besluta och improvisera borde ha varit bättre förberett sedan lång tid tillbaka.

Jag vill ingalunda ge kritiken, som nu kommer fram, rätt i alla stycken. Den bottnar många gånger i missuppfattningar och ofta i själviska beräkningar. Men att denna viktiga sida av vår försvarsberedskap icke har skötts som den borde, det lär inte kunna bestridas. I vad mån kritiken mot de av regeringen nu beslutade och av myndigheterna närmare utformade ransoneringsåtgärderna är berättigad, tilltror jag mig icke kunna avgöra. Även här skjuter man mången gång över målet. Men det säger sig självt, att åtgärder, som måste mycket snabbt och utan tillräcklig förberedelse sättas i verket, ofta ge ogynnsamma resultat eller i alla händelser icke motsvara avsikten med desamma.

Jag har redan antytt, att bristerna i vår beredskap i stor utsträckning bero på, att man här i landet in i det sista har vägrat tro på möjligheten av ett stormaktskrig och därför underlåtit att vidtaga eller förbereda åtgärder, som skulle direkt ingripa i allmänhetens livsföring och därmed verka oroande. Nog är det bra, om vår ledning kan bevara lugnet i kritiska tider, men det får inte gå så långt, att man, i förhoppning om att det värsta ändå inte skall hända, underlåter att rusta sig för eventualiteter, som dock icke bara äro tänkbara utan som genom händelseutvecklingen fått en allt mera allvarig realitet. Det är omöjligt att här förbigå frågan om rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap. Jag erinrar om riksdagens uttalande i våras, att en omorganisation av denna institution är nödvändig. Jag förstår, att under de månader, som gått sedan dess, en sådan åtgärd inte medhunnits, men jag hoppas att den är förberedd och att den snart kan sättas i verket. Under alla förhållanden är en ändring i rikskommissionens ledning nödvändig. Den borde ha skett tidigare och den måste ske nu. Jag vill här följa statsministerns uppmaning att tala rent språk, och jag tror jag därvid uttalar en ganska enhällig önskan hos de personer och institutioner, som under den senaste tiden haft samarbete med rikskommissionen: man begär en fastare ledning. Denna anmärkning riktar sig — det har jag haft tillfälle att tidigare understryka och jag gör det nu — inte mot ordföranden personligen. Alla känna hans utomordentliga ämbetsmannaegenskaper. Men det är ofrånkomligt att en man, så upptagen som han, inte kan ägna den tid, det arbete och den energi åt rikskommissionens ledning som nu mer än någonsin är erforderlig. Här måste en ändring ske. Vi se på olika områden följderna av att detta organ för vår ekonomiska försvarsberedskap saknat de arbetsformer och den effektiva ledning, som är en förutsättning för att förberedelsearbetet skall ge vad man har rätt att begära.

Jag kan förstå regeringens tvekan att skrida till införande av en krigshushållning i fredstid, och jag tror man måste gilla de allmänna synpunkter, som här av statsministern uttalades i detta avseende. Men jag kan absolut inte förstå dröjsmålet med att ge nödig kraft och effektivitet åt det centrala organet för den ekonomiska krigsberedskapen. Därmed har man hämmat handlingsviljan på åtskilliga håll, och det har säkert varit en bidragande orsak till att

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

förberedelsearbetet inte fortskridit såsom man önskat. Det måste ha varit en känsla av krigshotets överklighet, som här legat bakom, och jag tycker att man förnimmer samma känsla bakom underlåtenheten att i tid förbereda tillsättandet av de organ, som vid ett krigsutbrott skulle ha hand om folkförsörjningens och krigspolitikens skiftande uppgifter. Det har förvånat många, att regeringen under dessa kritiska veckor i så stor utsträckning varit tvungen att improvisera organ för dessa ändamål. Åtminstone är intrycket hos en utomstående, att man här har måst improvisera och inte handlat efter en genomtänkt plan. Jag tar bara ett sådant exempel som att importregleringsnämnden måste tillskapas från en lördag till en måndag och fick börja sitt arbete utan att ha den organisation till sitt förfogande, som var nödvändig för att dess verksamhet från första början skulle fungera friktionsfritt. När vi nu se på de nämnder, som hittills ha tillskapats, kan ju ingen undgå att konstatera, att de ingalunda fått klara direktiv och tillräckligt avgränsade verksamhetsområden. Uppdragen gripa in i varandra, och än så länge saknar man det som skulle kunna antyda en plan bakom det hela. Det är möjligt, att dessa nämnders tillvaro är tänkt att bli endast kortvarig och att man avser att låta dem så småningom avlösas av mera fasta organ, men deras verksamhet kan i alla fall under denna övergångstid i olika avseenden bli prejudicerande.

Vad vi hittills ha bevitnat av den begynnande kristidsorganisationen har sålunda icke präglats av någon större planmässighet och förklaringen är väl den, att man alltför sent har vidtagit de nödvändiga förberedelserna för dessa organisationer. Nu är det emellertid av största vikt, att vad som skall göras i fortsättningen sker planmässigt och överlagt. Ingen anser väl, att en mångfald nämnder med skiftande uppdrag, som delvis gripa in i varandra, är den lämpliga organisationsformen. Jag tror inte heller att den åtgärd, som i dag har kungjorts i tidningarna, nämligen att regeringen har givit rikskommisionens ordförande i uppdrag att sammankalla ordförandena i de olika nämnderna till överläggning, är en tillräcklig åtgärd i koordinationssyfte. Det betyder i själva verket att vi fått en ordförandenämnd till alla de andra nämnderna, och såvitt jag förstår medför det en mycket stark ökning av arbetsbördan för dessa redan förut mycket upptagna män. Huruvida därav kan komma fram något nyttigt resultat, innan man ännu fått klart för sig, hur detta nämndväsen skall för framtiden organiseras, har jag mycket svårt att tro. Klara riktlinjer måste uppdragas för de olika organens verksamhet, och det icke minst viktiga är att personvalet i dessa blir sådant, att det garanterar en allsidig, opartisk och sakkunnig behandling utav frågorna. Regeringen har vid personvalet visat ansträngningar att handla i den riktningen, som villigt skall erkännas. Jag vill understryka, att det kommer att ställas mycket stort krav på förmåga, initiativkraft och vidsynthet hos de män, som inom dessa organisationer skola utföra arbetet.

Jag övergår här efter till att säga några ord om den kanske mest aktuella frågan för närvarande, den om prisutvecklingen och prispolitiken. Det är egentligen tre faktorer, som i närvarande stund karakterisera den prisstegrings-tendens, som vi kunna iakttaga här i landet: för det första den försvårade tillförseln av vissa nödvändiga importvaror, för det andra den spekulativa köp-panik, som medfört en tömning av detaljisternas och delvis även av grossister-nas lager och för det tredje distributionssvårigheter, framkallade framför allt av desorganisationen på bensinmarknaden, som medför en tidsutdräkt för åter-ställande av detaljisternas lager även beträffande sådana varor, på vilka någon knapphet i landet icke förefinnes. Det är emellertid särskilt ett förhållande som nu dominerar krisläget, och det är, att krigsutbrottet utlöst en vida starkare spekulativt betonad efterfrågan från konsumenternas sida än som

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)
på förhand i allmänhet torde ha förutsetts. Fruktan för kommande varuknapphet och prisförhöjningar har utlöst en köpanik, som hotar att leda till förverkligandet av just det man fruktar. Jag tror, att det hade varit mycket lättare att dämpa denna orosvåg, om man redan omedelbart vid krigsutbrottet hade kunnat förklara, att man när som helst stod beredd att, om så erfordrades, införa mycket drastiska och långtgående åtgärder, beslag, ransonering, kortsystem o. s. v., därest allmänheten skulle visa tendenser som hotade en rättvis varufördelning. Men vi saknade en sådan beredskap, trots att den långt tidigare begärts bland annat ifrån köpmannaorganisationen och från Kooperativa förbundet. När vi saknade maktmedel, tjänade det naturligtvis ingenting till att komma med hotet. Man var helt enkelt icke beredd att vidtaga dessa åtgärder. I stället fick man nöja sig med uppmaningar till allmänheten. Men dessa ha icke haft åsyftad verkan, om det nu berott på att försäkringarna icke verkade tillräckligt övertygande eller, som sannolikt är, att opinionen starkare påverkades utav sådana fakta som exempelvis uttäckten av att tillgången på flytande bränsle var så mycket sämre än man hade räknat med. Alltnog, vi ha under dessa veckor fått bevittna en vettlös kapplöpning om att tömma butikerna. Det är med verkligt beklagande man konstaterar, att massor av människor hemfallit åt detta rofferi, och det finns ingen anledning att visa någon misskundsamhet mot sådana element. Men låt oss inte tro, att de återfinnas endast i en samhällsklass. Tyvärr är det nog så, att de höra hemma inom alla, och låt oss heller inte glömma, att det inom alla samhällsklasser finns massor av laglydiga, lojala medborgare, som icke offrat åt dessa primitiva instinkter. Jag hörde med glädje, att också statsministern uttalade detta. Panikköpen ha emellertid haft den effekt som redan antytts, att de i fråga om vissa artiklar skapat en varuknapphet, som hotar att spränga dammen mot prisförhöjningar.

Vi torde alla kunna enas om, att det är ett angeläget önskemål, att prisförhöjningar så långt möjligt begränsas och fördröjas. Uppehållandet av kronans inre värde förutsätter en samverkan mellan producenter, arbetare och konsumenter i det gemensamma syftet att söka så långt möjligt hindra en inflation. Varje prisstegring, som direkt påverkar levnadskostnaderna och således avspeglas i en stegring av levnadskostnadsindex, är ägnad att framkalla krav på kompenserande löneförhöjningar. Men dessa i sin tur fördyra produktionen och framkalla ytterligare prisstegringar. Det är den farliga cirkeln, som är så svår att komma ur och som leder till en fortgående penningvärdesförsämring till skada för alla. Vi kunna således vara eniga om att bibehållandet av kronans inre värde, d. v. s. en konstant prisnivå, är ett gemensamt intresse och att det är värt stora ansträngningar och även uppoffringar att kunna hålla det program, som varit vägledande för vår penningpolitik ända sedan 1932. Men å andra sidan är det uppenbart, att produktionen, vare sig det gäller livsmedelsproduktionen eller den egentliga industriproduktionen, liksom handeln icke kan hålla tillbaka en prisstegring, som framkallas av ökade kostnader för import av råvaror och förnödenheter av olika slag. När importen fördyras genom höjda frakter, krigslönetillägg, krigsriskpremier o. s. v., så småningom också genom stegrade råvarukostnader i utlandet, så måste därav framkallas en prisstegring, som icke kan bemästras med lagstiftningsåtgärder och endast i mycket begränsad utsträckning genom valutapolitiska medel. Det är visserligen möjligt att i någon mån förbilliga importen genom ändringar i valutakurserna, men man får inte glömma, att detta i så fall sker på bekostnad av exporten, som redan förut har så stora svårigheter att kämpa med i en situation som den nuvarande.

Det är med stor tillfredsställelse man har kunnat konstatera, att närings-

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

livets organ, både jordbrukets, industriens och handelns, ha ådagalagt så stor förståelse för önskemålet att hindra omotiverade prisstegringar och i detta syfte riktat bestämda uppmaningar till sina medlemmar. Någon anledning till panik föreligger förvisso icke. Om man undantar ett fåtal varor, ha prisstegringarna ännu icke varit av sådan omfattning, att de påkalla alltför radikala ingripanden. Det mest angelägna är, att man kan få en viss paus i omsättningen till dess man har möjlighet att överblicka de för marknadens utveckling avgörande faktorerna på varusidan, nämligen dels tillgången på viktiga förnödenheter inom landet — en inventering av dessa pågår ju för närvarande — och dels utsikterna att med handelspolitiska medel få varuutbytet med utlandet i gång. Under en dylik paus finge myndigheterna andrum att fastare uppdraga riktlinjerna för den kommande prispolitiken. Enighet borde då kunna vinnas därom, att denna utformas så, att en stegring såvitt möjligt undviks för sådana förnödenheter, som väga tungt i levnadskostnadsindex. Sedan kommer frågan, hur man skall kunna hindra en prisstegring här i landet via den fördyrade importen. Därvid är framför allt att beakta, att frakter och assurance mer än något annat fördyra importen, och i förbigående sagt utöva ju samma faktorer en allvarligt försvärande verkan på exporten. Allt som kan göras för att förbilliga fraktkostnaderna är därför av omedelbar betydelse. Åtskilliga projekt ha härvid diskuterats. Det har bland annat föreslagits, att staten skall betala mellanskillnaden mellan de höjda importprisen på kol och koks och det utförsäljningspris här i landet, som man vill söka hålla för att undvika en stegring av den inhemska prisnivån. Det är naturligtvis ett uppslag, men jag ifrågasätter, om icke den naturliga utvägen är den, som vi ju också äro inne på, att staten i viss utsträckning svarar för förluster på krigsriskförsäkringen och därmed bidrager till att sänka premierna och nedbringa den största posten bland de faktorer som nu fördyra fraktkostnaderna. Jag vill med ett exempel illustrera, vad denna faktor betyder för exporten.

Jag har en uppgift om att ett fartyg å 4,000 ton, som för några dagar sedan lastade i svensk hamn och gick till England, hade att räkna med att förhöjningen av kostnaderna för denna resa uppgår till 60,000 kronor. Av dessa 60,000 kronor falla nära 40,000 på krigsriskpremier och cirka 15,000 på de krigslönstillägg som utgå till besättningen. På grund av dessa ökade omkostnader stego fraktkostnaderna från 6 å 7 kronor per ton till 22 kronor per ton. Ett sådant exempel är tillräckligt för att belysa, vilken oerhörd inverkan som dessa ökade fraktkostnader ha på importen och exporten.

Strävan att bevara den inhemska prisnivån får emellertid inte ske på bekostnad av produktionens effektivitet. Det är en illusion, att man kan hindra prisstegring — d. v. s. penningvärdesförsämring — under ett långvarigt krig. Det tror jag att vi skola ha klart för oss. Nu gäller det att hindra en otillbörlig uppdrivning av vissa priser, och om den uppgiften bör man kunna enas. Även när det gäller prisfrågan, tror jag att det finns anledning att mana till lugn och besinning samt att undvika förhastade åtgärder. Men det skadar inte, att man redan nu inför hotet av ett långvarigt och förödande krig ställer den frågan klar för vårt folk: kunna vi bibehålla den nuvarande levnadsstandarden? Blir det inte nödvändigt att både i den enskilda och offentliga hushållningen sänka pretentionerna och inrätta oss för det nya läge, där tillgångarna icke längre flyta lika rikligt som hittills? Och är det icke då klokare att taga sänkningen redan nu än att genom konstlade medel söka uppehålla den nuvarande standarden till en tid och därmed öka svårigheterna i framtiden? Man måste se till, att löne- och prispolitiken utformas så, att den

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

inte gynnar de bättre ställda arbetare- och löntagaregrupperna och missgynnar dem, som redan nu äro sämre ställda. Det är också en viktig synpunkt. En klok och försiktig anpassning i både den offentliga och den enskilda ekonomin ju förr dess hellre synes vara en av de mest angelägna åtgärderna för att hindra en inflation. Jag hoppas, att de som nu ha ansvaret och få ansvaret för krispolitiken i vårt land icke skola förbise denna sak. För att taga ett litet exempel, nog förefaller det väl möjligt att göra besparingar på ett sådant anslag som nu begärts för den nya folkhushållningskommissionen. Ett anslag på 800,000 kronor för dess verksamhet förefaller att vara alltför rundhänt. Jag tror liksom den föregående talaren, att man gör klokt i att taga upp den ena anslagsposten efter den andra, som regeringen naturligtvis har måst lägga fram rundligt tilltagna, under utskottsarbetet och se till, att vi på allt sätt söka få ned kostnaderna.

Sparsamhet kräves förvisso även på det militära området, och detta krav står ingalunda i strid med den av oss alla omfattade önskan, att vårt försvar skall ges den allra högsta grad av effektivitet. Det gäller att koncentrera utgifterna på det väsentliga och att undvika allt som icke står i direkt samband med verkliga beredskapskrav. Vi måste radikalt bryta med gammal slentrian på detta område och se till, att det militära maskineriet fungerar så, att det blir så litet spill som möjligt och att pengarna komma till användning, där de verkligen behövas. I detta sammanhang vill jag uttala önskemålet, att man måtte sörja för att de inkallade värnpliktiga och landstormsmännen få sysselsättning, så att de känna sig göra nytta, och att alla tillfällen att komplettera truppens övning tillvaratas. Det klagas redan över att det är en brist på instruktörer för en så viktig sak som luftskyddet. Det är angeläget, att sådana brister snarast möjligt avhjälpas.

Vad jag nu antytt, är ju bara en liten del av den utomordentligt stora och viktiga uppgift som nu vilar på statsmakterna. Att taga hand om folkförsörjningen är en sida, bevarandet av folkets moraliska motståndskraft i en kristid är en annan. Här måste förvisso en samverkan ske i detta syfte. Låt oss icke ensidigt stirra på försörjningsproblemet, utan låt oss också beakta den andra sidan, värden om folkets moral, i den hårda tid som vi nu genomleva. Det är möjligt, att påfrestningen blir långvarig och att detta kommer att ställa stora krav på vårt folk. Jag är övertygad om att svårigheterna skola kunna pressa fram ur det svenska folket dess bästa egenskaper, de egenskaper som i krigstid och under gångna svåra tider hjälpt det svenska folket genom prövningar, svårare än den vi för närvarande stå inför.

§ 3.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 8, med hemställan om riksdagens gillande av förordnande om tillämpning av lagen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m.; och

nr 9, angående förordnande jämlikt lagen den 10 mars 1939 (nr 68) om statlig krigsförsäkring m. m.

§ 4.

Herr **förste vice talmannen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talmann! Jag får hemställa, att kammaren för sin del måtte besluta, att andra särskilda utskottet skall behandla jämväl Kungl. Maj:ts propositioner nr 8, med hemställan om riksdagens gillande av förordnande om tillämpning av la-

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

gen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m., och nr 9, angående förordnande jämlikt lagen den 10 mars 1939 (nr 68) om statlig krigsförsäkring m. m., ävensom de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i dessa ämnen eller andra i oskiljaktigt sammanhang därmed stående frågor.

Vad herr förste vice talmannen sålunda hemställt bifölls; och skulle första kammaren inbjudas att förena sig med andra kammaren i detta beslut.

Protokollsutdrag härom justerades och avsändes till första kammaren.

§ 5.

Fortsattes överläggningen angående remiss till utskott av Kungl. Maj:ts propositioner nr 1—7 och 10; och anförde därvid:

Herr andre vice talmannen **Magnusson**: Herr talman! Jag har begärt ordet endast för att i allra största korthet göra ett par små erinringar, särskilt en, som från lantmannahäll framförts till mig vid så talrika tillfällen, att jag anser mig böra bringa densamma på tal.

Det är ju en känd sak och det har ju förut här påpekats, att genom inkallelserna av värnpliktiga ha för talrika jordbrukare de svårigheter, som redan tidigare förelegat att kunna med tillgänglig arbetskraft utföra nödvändiga arbeten, ytterligare utökats, och man ser sig på många håll knappast någon möjlighet att kunna bärga den skörd, som ännu i rätt stor utsträckning befinner sig ute på fälten och som nu är dubbelt värdefull för folkförsörjningen, än mindre utföra kommande arbeten, exempelvis den i södra och mellersta Sverige ännu återstående höstsådden. Man har också anledning att tro, att de svårigheter med inkallelser och dylikt, som förefinnas, komma att fortfara över nästa vårsäsong, och man har då riktat till mig — och jag är säker på att många andra här ha fått höra samma framställning — den frågan, huruvida det inte skulle vara lämpligt och nödvändigt att man för tillfället och under de krisförhållanden, som nu råda, skulle kunna göra en uppmjukning av den gällande lantarbetstidslagen, så att det vore möjligt att utan besvärande omgång och i viss större utsträckning än vad som för närvarande medgives använda sig av den tillgängliga arbetskraften, som jag vet i många fall, jag skulle tro i de flesta, är villig att utföra ett dylikt arbete.

Jag skulle vilja rikta detta spörsmål närmast till herr socialministern, som väl är närmast ansvarig för eventuell framställning i detta ärende, och jag skulle vilja hemställa, huruvida han inte kan och vill i den frågan konferera med jordbruksministern och vidtaga erforderliga åtgärder.

Jag skulle vidare, herr talman, då jag nu har ordet, vilja vidröra en annan fråga, i vilken framställning föreligger från Kungl. Maj:t i proposition nr 10, som ju innebär, att i vissa fall, då materiel av ena eller andra slaget rekvideras för rikets behov, kan med likviden för den rekviderade materielen anstå under en tid av sex månader. När denna fråga något litet diskuterades inom riksgäldsfullmäktige, gav jag där uttryck åt samma mening som en reservant inom bankofullmäktige har givit uttryck åt, nämligen att det exempelvis i fråga om uttagning av hästar skulle för den, från vilken en häst har uttagits, kunna innebära mycket stora svårigheter, därest icke kontant likvid erhöles utan han finge vänta i sex månader på likviden. Jag skulle tro att det är åtskilliga andra områden, där liknande svårigheter komma att uppstå. Om man vidtager än så kloka och verksamma åtgärder, så lär det inte kunna förhindras, att de penningar, som vi ha i dag, om sex månader äro betydligt

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

mindre värda, och att en vara, som man nu förlorar och för vilken man inte omedelbart kan skaffa sig ersättning på ena eller andra sättet, kommer om sex månader att ställa sig ofantligt mycket dyrare. Jag tror att det kommer att bli mycket besvärligt och medföra mycket stora svårigheter, exempelvis för en lantbrukare, från vilken häst rekviderats och som inte har tillfälle att vidtaga några omedelbara anstalter för ersättning, genom att köpa ny häst eller på annat vis åstadkomma en ersättning, vilket han i många fall inte kan göra med mindre än att han erhåller kontant betalning för den rekviderade varan. Han saknar nämligen i många fall andra möjligheter att åstadkomma reda pengar. När han om sex månader får mottaga denna likvid, kan det hända, att den ersättning han skall skaffa betingar ett pris vida högre än vad fallet var när han lämnade varan.

Jag skulle vilja framföra denna erinran, vilken jag här koncentrerat till ett exemplifierat fall men som naturligtvis kan sträckas långt därutöver, till omsorgsfullt beaktande av det utskott, som har att behandla den föreliggande propositionen.

Herr De Geer i Lesjöfors: Herr talman! Jag skall behandla en detalj av det föreliggande problemkomplexet som förut litet berörts av andra talare. Jag gör det i egenskap av industriman. Det gäller frågan om inkallelse av landstormsmän till bevakningstjänst.

För att undvika missförstånd vill jag från början deklarerera, att från näringslivets sida inkallelserna i början givetvis icke på något sätt kritiseras. Det var en nödvändig mönstring för att pröva vår beredskap. Med tillfredsställelse kunna vi konstatera, att den i många fall varit bra och i andra fall mindre tillfredsställande, och det är givetvis nu anledning att rätta till de missförhållanden, som kommit till synes. Men sedan mönstringen nu är gjord, tror jag att vi icke en dag längre, än som är nödvändigt, böra bibehålla de stora kontingenter som inkallats. Herr Råstock yttrade nyss, att han vågade ifrågasätta, om man icke skulle kunna minska inkallelserna något. Jag tror, att den stora försiktighet som han ådagalade i sitt yttrande får härledas till vad han inledningsvis sade, att hans långa verksamhet som parlamentariker gav vid handen, att man skulle yttra sig mycket försiktigt i remissdebatten. Nu tror jag, att han är enig med mig om att man kan gå litet längre och säga, att högst betydande delar av de till bevakning inkallade landstormsmännen för närvarande kunna återkallas. Jag skall, herr talman, icke blotta några militära hemligheter, men jag vill i alla fall taga ett exempel.

Jag vet ett industrisamhälle, som ligger mycket långt inne i landet, nästan i en ödebygd. Där ha sedan den 1 september på en liten höjd ovanför samhället legat 12 man och lyssnat efter flygmaskiner. Det är gott och väl, att de kommit dit i en kritisk situation, när man icke visste vad som kunde hända, men nu borde de när som helst kunna återvända till sin privata sysselsättning. Att de nu hållas kvar, innebär ju en stor olägenhet för dessa landstormsmän själva, för deras ekonomi och för deras moral, därför att det är deprimerande att ligga i denna vaktjänst, när man kanske har den uppfattningen, att den är fullständigt onyttig. Det är av värde för de företag, varifrån dessa landstormsmän hämtats, att de kunna fullgöra sitt viktiga civila arbete. Vidare är det önskvärt ur statskassans synpunkt, att dessa landstormsmän få återvända hem. För att taga några exempel, så se vi dagligen, hur vissa byggnader i de stora städerna bevakas av militär. Denna bevakning, om den är nödvändig, kan polisen övertaga. Polisen har ju mindre arbete nu, sedan den fått så litet med trafiken att göra. Vi ha vidare järnvägsstationer som bevakas av landstormsmän med påskruvade bajonetter. Denna bevakning kunna helt

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

säkert järnvägens män övertaga. Det har ofta sagts i nuvarande kris, att vi skola komma ihåg erfarenheterna från 1914, och det böra vi också göra i detta fall. Då syndade man påtagligen genom att behålla landstormsmän alltför länge i tjänst. Jag skall taga ett exempel, och det är väl ingen militär hemlighet jag avslöjar, ty det avser ju förhållandena för 25 år sedan.

I Domnarvet går en bro över Dalälven. Jag var vid den tiden ingenjör där. Denna bro bevakades under tre år av stora posteringar på båda sidor om bron. Bevakningen förslöades naturligtvis, och det var ingen konst alls att lägga några minor under bron. Jag prövade det själv flera gånger. Vi försökte då att få en opinion till stånd i Dalarna för att få bort denna bevakning, men det gick inte. Vederbörande myndighet sade, att vi måste lita till den militära sakkunskapen, som under den tiden stod mycket högt i kurs.

Jag tror icke, att man i nuvarande situation skall lita blint på den militära sakkunskapen. Detta mitt uttalande innebär ingen kritik mot den militära sakkunskapen. Den hävdar endast sina synpunkter. Men det tillkommer i dagens situation regeringen att göra en avvägning mellan den militära sakkunskapen och industriens synpunkter. För dagen är det givetvis mera det ekonomiska stridsfältet som ligger i första linjen än den rent militära. Jag vill framhålla, att det ligger stor risk i dröjsmål. Vi kunna gå en ny anpassningskris till mötes. Nu ha vi inom industrien träffat provisoriska anordningar, stängt vissa avdelningar o. s. v. Men allt efter som tiden går och vi icke få tillbaka våra landstormsmän, blir denna organisation mer eller mindre permanent. När de sedan komma tillbaka, blir det nya omplaceringar och nya störningar inom industrien.

Jag vill sluta med en varm vädjan till regeringen och enkannerligen till försvarsministern att vi icke blott få ett löfte om att denna sak skall utredas utan att vi utan minsta dröjsmål få en kraftig minskning av de till bevakningstjänst inkallade landstormsmännen. Det är till bättnad för dem själva, det är till bättnad för industrien och även för statskassan.

Herr Flyg: Herr talman! Jag anser, att varken de inlägg som förekommit i dagens debatt eller riksdagens sätt att reagera under denna debatt vittna om att vi inse eller betänka anledningen till att vi i dag äro samlade här. Det är en urtima riksdag som är samlad, och följaktligen är det en urtima riksdags remissdebatt som nu äger rum. Anledningen till denna urtima riksdags sammankallande är en konflikt av ett världskrigs format, en konflikt, vars början vi i närvarande stund uppleva men om vars utgång vi föga eller intet veta. Man behöver icke måla i svart för att förutsäga, att utgången kommer att bli av den karaktären, att Sverige och Sveriges folk säkerligen få mycket stora svårigheter att upprätthålla den neutralitet, omkring vilken här i dag har deklarerats nationell samling och på vilken här i dag offrats många vackra ord. Jag finner det för mitt vidkommande vara nödvändigt att undersöka och orda om förutsättningarna för denna neutralitets upprätthållande och möjligheterna därtill. Det är därpå jag vill, herr talman, inledningsvis försöka att inrikta uppmärksamheten.

Jag ber då att få gå tillbaka litet i tiden. Det är bara ett halvår sedan ungefär, som vi här i kammaren voro med om en debatt i en fråga av utrikespolitisk karaktär, en fråga som från vår utrikeslednings sida motiverades utslutande med hänsyn till det allmänna läget, till förhållandena i Europa. Vi erinra oss alla, hur den debatt som jag syftar på nära nog tvingades fram. Vi erinra oss alla, att den fråga som det då gällde ansågs så självklar, att den blott och bart skulle läggas på riksdagens bord i färdigt skick och med en i

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)
förväg förberedd nationell samling genomdrivas. Det är den s. k. ålandsfrågan jag syftar på, herr talman, och jag berör den därför, att det är det sista, det bästa och det allvarligaste beviset på att vi i Sverige ha en utrikesledning som felbedömt den storpolitiska utvecklingen, det storpolitiska skeendet. Detta är enligt min uppfattning, herr talman, ett så allvarligt förhållande i nuets situation, när Europa står i brand, att man icke får tåga därmed, ty nu är risken större just på grund av detta förhållande. Om någon anser, att mitt exempel är långsökt, vill jag helt lugnt erinra denne någon om att, om vi gå tillbaka till svenskt ståndpunktstagande till utrikespolitiska angelägenheter under senare år, så skola vi finna en rad av ståndpunktstaganden, som varit uttryck för en felbedömning av det då rådande läget. Detta är enligt min uppfattning ett allvarligt förhållande, och när det i dag gäller för Sveriges främste rorsman, statsministern, att manövrera det svenska skeppet genom världskrigets minfält, då är det ytterst viktigt, att han vid sin sida har en lots som äger förutsättningar för att giva råd, hur den manöver skall utföras som gör, att möjligheter finnas att komma igenom spärrarna. Härmed är det nog sagt om detta. Jag har i detta fall icke givit uttryck åt någon ny uppfattning, jag har endast markerat en åsikt, som jag under tidigare år i olika sammanhang framfört och som det i dag synes mig vara en ren plikt att ännu en gång giva uttryck åt, just med hänsyn till tidsläget, till tidens allvar.

Från denna deklaration om neutralitetspolitikens betydelse — jag ger i detta fall min fulla anslutning till att alla krafter böra koncentreras kring en dylik politik, en sträng och strikt neutralitetspolitik, för att tala med statsministern från hans anförande på Skansen för någon tid sedan — från denna deklaration angående neutralitetspolitiken vill jag gå över till att säga några ord om krisförberedelseåtgärderna av inre politisk natur. Om det är så, att vi i dag ha början till en kris inom det svenska näringslivet, så ligger ansvaret härför på den sittande regeringen och på de av denna regering tillsatta organ, som äro ansvariga inför regeringen. Jag mötte i går en man, en lastbilschaufför. Han meddelade, att han på måndagsmorgonen hade fått tillstånd att inköpa 50 liter bensin. Hans vagn är ingen stor vagn men heller ingen liten lastvagn. Den drager, om den skall rationellt utnyttjas, mellan 50 och 60 liter bensin per dag. Denna vagn är hans inkomstkälla, med den försörjer han sig själv och sin familj. På denna vagn har han amortering, och han får betala skatt och försäkring för den. Olyckliga omständigheter hade gjort, att dessa utgifter förföllo till betalning just denna vecka. En enda svensk medborgares ställning kan ju anses vara ett betydelselöst exempel, då det gäller en kristids-situation sådan som den vi i dag äro inne i. Men denne svenske medborgare, som jag personligen mött, och som till mig framfört sina personliga bekymmer, han representerar i närvarande stund tusenden av sina yrkesbröder, vilka befinna sig i detta läge tack vare åtgärder vidtagna av en kommission, som bär namnet rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap. Ja, jag kanske säger fel, han befinner sig i detta läge därför, att denna rikskommission för ekonomisk försvarsberedskap icke medan tid var vidtagit de åtgärder, som bort vidtagas. Här har sagts i en borgerlig tidning, att man efter krigets utbrott, d. v. s. när läget var som allvarligast, begynte inventera de befintliga tillgångarna av motorbränsle. Jag vet icke, om denna uppgift är riktig — jag framför den här för att få den bekräftad eller dementerad — men om den är sann, så må man ju säga, att enbart denna omständighet är tillräcklig för att döma kommissionen. Och den är tillräcklig icke bara för att döma denna kommission eller dess chef — denne man med ett arvode, som gör honom endast till en fjärdedels chef för institutionen — utan även för att döma den myndighet, under vilken kommissionen sorterar och för vilken den är an-

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

svarig, nämligen regeringen och det statsråd, som därvid närmast kommer i fråga.

Jag vill dessutom framhålla, att när herr statsministern i sitt anförande här säger, att vad regeringen velat undvika det har förorsakats av allmänheten, så är detta icke med sanningen överensstämmande. När budskapet om att det var nödvändigt spara på motorbränsle gick ut via radion, så gjordes det första stora misstaget. Det resulterade nämligen i en naturlig psykologisk konsekvens — att varje människa, som hade ett fordon, och icke minst de som voro beroende för sin existens av fordonet, sökte förvärva så mycket motorbränsle, som det var dem möjligt. Men den väldiga åtgång, som förekom veckan innan vidare åtgärder företogs, förklaras icke enbart av att dessa innehavare av fordon försågo sig med olja och bensin, utan den förklaras av den omständigheten, att bensinstationerna överallt fyllde sina tankar för att ha tillräckliga lager inne. De räknade med att denna varning betydde, att de skulle få gott om kunder — och det fingo de också. Detta var det första misstaget. Vad följde sedan? Jo, sedan följde det dekret, som gjorde, att man här i Stockholm på fredag kväll — dagen före den historiska lördag, då klockan tio körförbudet trädde i kraft — kunde få se långa köer vid bensinstationerna. Ja, en bensinförsäljare har upplyst mig om att han fick lov att ringa till polisen, som måste skicka ut manskap för att ordna kön. Man medelade alltså i radio, att t. o. m. klockan tolv i kväll få ni köpa bensin. Det är så snillrikt, att man skulle kunna tro, att bakom detta meddelande stodo representanter för oljebolag.

Och vad följde sedan? Jag satt på lördag förmiddag på landsfiskalskontoret i min egen hemkommun, och jag har aldrig upplevt en större villervalla på en myndighets expedition eller sett mer beklagansvärda tjänstemän än dem, som den dagen sutto där. Från denna expedition reste jag direkt till rikskommisionen för ekonomisk försvarsberedskap. Det skulle jag aldrig ha gjort, ty det visade sig vara en kommission, som man skulle kunna tänka sig representera ett organ för anordnande av oreda i landet, men sannerligen man kunde tänka sig detta vara en kommission, som skulle vara det främsta organet för ekonomisk försvarsberedskap. Inhyst i ett statens hus, som samtidigt var under ombyggnad med sönderhackade trappuppgångar och murbruk, tre till fyra tjänstemän i samma rum, tre till fyra besökande på varje tjänsteman, telefoner som ringde, ett allmänt surr — se där ett hastigt tecknat intryck från denna kommission. Intet besked i något avseende kunde ges. Den avdelning jag ville besöka befann sig på okänd ort. Den hade nämligen intill dagen ifråga varit inhyst på ett ställe men skulle samma dag klockan tio flytta — vart visste icke den tjänsteman jag talade med. Om vi nu, mina damer och herrar av andra kammaren, skulle tänka oss, att det hade varit icke enbart det allvarliga läge, i vilket vi då befunno oss, utan ett vida allvarligare mycket tänkbart läge, d. v. s. full mobilisering, så frågar jag: huru hade det sett ut då?

Här har man alltså vidtagit åtgärder, vilka redan hava lett till ett visst kristillstånd och vilka komma att leda till ökade svårigheter. I stället för att de organ, det här är fråga om, i förväg skulle hava vidtagit åtgärder av sådan art, att man i största möjliga utsträckning hade kunnat fortsätta i normala former, så vidtogos på grund av bristande förberedelser åtgärder, vilka verkligen skapat en krissituation och skapat en berättigad förbittring, som man här i riksdagen i dag gör klokt i att beakta.

Jag vill dessutom, herr talman, erinra om en debatt här i kammaren vid årets lagtima riksdag, som gällde ett ifrån vår grupp framfört förslag rörande en snabb omprövning av 1936 års försvarsbeslut. Denna debatt gick relativt spårlöst förbi; man ansåg inom vederbörande utskott frågan så betydelselös, att

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

man icke ägnade den nämnvärd uppmärksamhet. I dag finnes det anledning att erinra om denna episod, och varför? Jo, här ha i dag uppträtt representeranter för olika partier och talat om samma sak — man skulle rent av kunna tala om en nationell samling. — Jag hörde tyvärr icke herr Råstocks anförande, så att jag vet icke, om han var inne på samma tema. — Det gällde sättet för landsstormsmännens inkallande. Man kan ju säga, att saken är av tämligen ringa betydelse, men jag har en motsatt uppfattning. Finns det en ledamot i denna kammare, framför allt då en med militär utbildning, som skulle kunna klara uppgiften att tyda de kungörelser, enligt vilka de värnpliktiga blivit inkallade? Jag försäkrar, att den man, som stiger upp och säger sig kunna det, den mannen skulle vi kunna övertyga om att han fore med osant tal, om vi lade kungörelsen framför honom. Ty de voro omöjliga att tyda, vare sig man läste dem uppifrån och ned eller från vänster till höger. Man ringde till olika institutioner, vars telefoner voro blockerade i dagar, för att få besked. Och vederbörande, som sutto där och skulle vara sakkunniga, kunde icke ge besked.

Är det för mycket begärt, att militära myndigheter lära sig, att en kungörelse om inkallelser kan skrivas på enkel svenska, så att den det gäller kan läsa den? Och är det för mycket begärt, att man får en sådan reformering av de militära myndigheter det här gäller, att de göra detta i morgon dag, då det kanske kan vara nödvändigt, att folk begriper ordena snabbare än vad som nu var nödvändigt? Behöver det verkligen vara så, att folk anvisas att infinna sig på en viss plats, går där och väntar i timmar utan att någon tar emot dem, sedan ringer och får besked, att de gått till fel ställe, och att det sedan visar sig, att de verkligen hava gått till rätt ställe, men att vederbörande, som skulle taga emot dem, har gått till fel ställe? Är det riktigt, att när folk infinnes sig på den plats, dit de kallats, de få beskedet: vi ha för närvarande bara en mössa åt dig, men uniform får du om tre dar. Och så får vederbörande vända om hem. Episoderna kunna förefalla enkla, men de utgöra brottstycken ur svensk vardag, och jag påtalar dem därför att de liksom förhållandena på bensinområdet bestyrka, herr statsminister, att vår försvarsberedskap tyvärr icke är god. Det gäller dessutom här folk, som ur landets synpunkt och ur egen synpunkt absolut skulle kunna göra väsentligt bättre nytta på de civila poster de inneha under normala förhållanden.

Därtill kommer hela löneproblemet. Jag vet, att denna fråga är under prövning och kommer upp till avgörande snart. Men jag vill här klart hava strukit under, att det icke får bli fråga om några nådegåvor från samhällets sida i detta sammanhang. Kräver samhället av en medborgare, att han till dess yttersta konsekvens skall göra sin plikt för neutralitetens bevarande, det vill säga att han, om det kräves, skall offra livet, så skall den medborgaren veta, att hans hemmavarande, de för vilka han är försörjningspliktig, icke behöva lida nöd eller hysa bekymmer för vardagens utgifter. Här får icke bli fråga om en nådegåva. Här har den demokratiska staten — allra helst när det är arbetare och bönder som regera — att göra sin enkla naturliga plikt. Det är vad jag i detta sammanhang har att säga.

Såsom en sammanfattning av mitt anförande vill jag, herr talman, säga, att exemplen från de gångna krigsdagarna ha visat, att den kommission, som heter rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap, snarast bör bli föremål för en rationell omprövning och få i sin ledning en man, som har tid och, än viktigare, förmåga att kallt och med kraft leda de arbeten, som där förekomma, liksom att kommissionen får möjlighet att arbeta genom att för densamma ordnas lämpliga lokaler och övriga nödvändiga förutsättningar. För det andra bör ansvaret för de begångna missgreppen undersökas. Ligger felet uteslutande

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

de hos kommissionen själv, så utkräves ansvaret där; ligger det hos regeringen och hos vederbörande statsråd, så flyttas det statsrådet till någon post, för vilken han möjligen bättre passar. För det tredje bör man från regeringens sida utöva sträng kontroll över utrikesledningen, så att dennas felbedömning av läget icke får bli permanent, liksom den militära ledningen bör bli föremål för nödvändig kontroll, så att de, som där ännu icke kunna skriva naturlig svenska och uttrycka sig så, att en medborgare med vanlig folkskolebildning kan fatta dem, ersättas med folk, som har denna nödvändiga elementära förmåga.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag vill på den grupps vägnar jag representerar uttala min anslutning till regeringens deklaration om att bevara landets fred och oavhängighet. Sverige har, såsom vi se saken, inga intressen att försvara på dagens krigsskådeplats. Det nuvarande kriget är intet ideologiernas krig, det är ett imperialistiskt krig liksom kriget 1914—1918 var. Vår vilja att hålla Sverige utanför kriget är en konsekvent fortsättning av den kamp vi tidigare fört för freden. Vi ville kollektiv säkerhet, vi ville samarbete med alla stater och folk, som voro intresserade för fredens bevarande, och vi sågo i kampen för en sådan kollektiv säkerhet den säkraste garantien för Sveriges fred och oavhängighet. Vi bekämpade kapitulationerna, vi voro emot noninterventionspolitiken och mot Münchenpolitiken. Vi ansågo, att endast en kollektiv säkerhet utgjorde en verklig fredsgaranti. Men kunde icke de fredsälskande massorna i olika länder rädda freden, så var det vår mening, att vårt land, vars politik vi söka påverka, skulle hålla sig utanför kriget. Jag betonade detta särskilt i remissdebatten 1937, då jag framhöll, att »den politik vi förordade strider icke emot en neutralitetspolitik. Ingen arbetare i vårt land, ingen kommunist vill något annat, än att vårt land skall skyddas för kriget.»

I dag, när vi konstatera, att freden icke kunde räddas, önska vi, vilket regeringen redan har förklarat vara dess politik, att Sverige på sitt sätt skall göra vad som är möjligt för att begränsa detta olycksaliga krig och använda de möjligheter, som kunna finnas, för att påverka den nu rådande politiska situationen i världen i syfte att nå en snabb fred. Jag vill också uttala min anslutning till vad som i trontalet deklarerades om de neutrala staternas gemensamma intressen i nuvarande situation. Ju fler som stå utanför kriget, desto större möjlighet finns det att förhindra krigets vidare utbredning och att värna oss emot neutralitetskränkningar. Jag vill även understryka betydelsen av ett handelspolitiskt samarbete mellan de stater, som stå utanför kriget. Vi ha redan drabbats av stora svårigheter genom den inträdda blockadsituationen. Dessa svårigheter bör man söka neutralisera så långt som möjligt genom att söka nya vägar för handeln, en utväg som möjliggöres genom att ett så stort antal stater, främst den väldiga Sovjetunionen, står utanför kriget.

Statsministern har i dag med alldeles särskilt eftertryck understrukit kravet på ansvarskänsla och självtukt vid handhavandet av det fria ordet. Vi inse det tvång, under vilket detta krav har rests, och vi komma för vårt vidkommande att respektera kravet såsom en del av en politik för att värna freden och oavhängigheten. Men jag kan icke avstå från att säga, att det finns i den press, som står statsministern mycket nära, exempel på att den självtukt och den ansvarskänsla, som han kräver vid handhavandet av det fria ordet, icke respekteras.

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

Herr talman! Jag vill också säga ett par ord om nu föreslagna och signalerade åtgärder för genomförande av regeringens program. Det har redan av ett flertal talare i denna diskussion framförts en rad synpunkter på de brister, som ha framträtt. Ingen vettig människa väntar, att en sådan radikal omläggning av förhållandena, som nödvändiggjorts genom krigets utbrott, skulle kunna försiggå utan friktion. Jag vill understryka det krav, som här från flera håll framställts, att exempelvis inkallandet av landstörmen upphör så snart som möjligt, att man tar hänsyn till jordbrukets krav på dragkraft i denna tid, så att man icke i onödan genomför rekvisitioner, som framför allt ställa jordbruket inför mycket stora svårigheter att erhålla dragkraft.

Här ha i synnerhet framhållits de svårigheter, som inträtt i fråga om försörjning av transportväsendet med bränsle. Jag skulle vilja uttala den förhoppningen, att regeringen vidtar skyndsamma åtgärder för att tillvarata de möjligheter, som ändå finnas inom landet för att tillfredsställa en stor del av det vitala bränslebehovet. Vi ha massor av cellulosafabriker, från vilka det varje år rinner bort miljontals liter råämnen, som vid en behandling, för vilken det nu föreligger alla tänkbara tekniska möjligheter, skulle ge oss bränsle i mycket stor utsträckning.

Jag vill rikta en särskild framställning till regeringen att ånyo försöka att, kanske från andra utgångspunkter, behandla frågan om en förädling av Norrbottens järnmalm. Sedan år 1932 har denna fråga utretts av två olika kommissioner. Det finns, åtminstone i de deklARATIONER, som avgivits av regeringen, bara en mening, och det är den, att en sådan järnförädling är önskvärd och snarast bör komma till stånd. Men ändå har ingenting skett. Man har inskränkt malmtrafiken med en tredjedel där uppe. Arbetslösheten är bl. a. på grund av dessa inskränkningar ett oundvikligt perspektiv. Det skulle för länet vara av den allra största betydelse, att man nu hade möjlighet att inom kortast möjliga tidsfrist igångsätta en förädlingsindustri. Det skulle dessutom vara ett intresse för landet i dess helhet. Under de senaste åren har svensk byggnadsindustri fått tillfredsställa sitt behov av järn i mycket stor utsträckning genom import. Denna import spärras nu helt automatiskt genom kriget. Bankerna höja räntorna på byggnadslånen i fullt medvetande om att denna inskränkning kommer att leda till att många kontrakterade byggen icke kunna genomföras på bestämd tid. Det skulle ur landets synpunkt varit till nytta, om man utnyttjat den högkonjunktur, som vi väl nu lämnat bakom oss, för att tillfredsställa behovet av järn, ett behov som utan större svårighet kan tillfredsställas från vårt nordligaste län.

Jag vill uttala min tillfredsställelse med statsministerns uttryckliga förklaring, att de förråd, som finnas och på vilka håll de än finnas, komma att tagas i anspråk, om det visar sig nödvändigt. Det är redan nödvändigt. Det föreligger varuknapphet beträffande en hel rad av för människors livsföring viktiga produkter, en varuknapphet som i detta fall föranletts av människor, som sakna varje känsla av ansvar inför folkhushållets krav och framför allt ansvar för de människor, som icke ha deras egna ekonomiska möjligheter att förse sig med det som behövs. Jag tror, att det redan nu finns en stark resonans för kravet på genomförande av en ransonering på sådana produkter, som man kan vänta, att det uppstår brist på.

Jag vill i detta sammanhang med anledning av de anföranden, som här i dag ha hållits — jag tänker framför allt på vissa anföranden från högerhåll — framhålla, att man i de åtgärder, som nu vidtagas, bör eftersträva att så litet som möjligt fjärma sig från det sedvanliga civila livets vanor. Man har talat om standardinskränkning. Ja väl, det blir nödvändigt på många håll. Men det finns i vårt land massor av människor, som *icke* få drabbas

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

av en standardinskränkning på grund av deras utarmning. Och det finns i vårt land resurser alldeles tillräckliga för att onödiggöra en standardinskränkning för dessa. Man får icke i dag driva en propaganda, som kan försvåra de arbetsmöjligheter, som redan nu hota att tryta för massor av människor.

Detta är i huvudsak de synpunkter, som jag velat anföra i denna remissdebatt. Vi ålägga oss en viss moderation, som är naturlig i ett läge som detta. Vi anse, att även om det finns stora möjligheter att hålla oss utanför kriget, vilka möjligheter äro större genom avspänningen i Östersjöområdet på grund av den rysk-tyska pakten, så kommer landet dock att utsättas för mycket stora svårigheter och regeringen att ställas inför de allra största problem. Vi vilja för vår del säga, att vi äro beredda att stödja varje förslag från regeringens sida, som enligt vår mening underlättar för statsmakterna att genomföra en politik, som bevarar landets fred och oavhängighet.

Herr Thorell: Herr talman! Herr Andersson i Rasjön och herr Svensson berörde i förbigående en detalj, som jag skall be att få yttra några ord om. Jag avser uttagningen av hästar enligt förfoganderättslagen för en vecka sedan, vilken skedde synnerligen ojämnt. Före år 1934 ha förberedelserna för en sådan uttagning skett genom lokala nämnder, vilkas ledamöter känt synnerligen väl till både hästägarna och det hästbestånd, som fanns på de olika gårdarna, d. v. s. huru uttagningarna borde ske för att bli så rättvisa som möjligt. Men från år 1934 ändrades dessa bestämmelser, varigenom det blev så, att K. B. utsåg en hästuttagningsman, eller också skedde och sker uttagningen direkt från truppförbanden, vanligtvis då av officerare. Den rekvisition, som nu ägt rum för beredskapsförbandens räkning, var helt sporadisk. Den träffade endast vissa socknar och ibland endast delar av vissa socknar men, som sagt, synnerligen ojämnt.

Som ett exempel vill jag anföra, att i en grannsocken till den där jag bor tog man ut de båda enda hästar, som en hästägare hade, så att denne hade stora svårigheter att få in skörden. Från en annan rätt stor gård, som lagt an på traktordrift och därför ej hade många hästar, tog man tre av sex hästar, under det att en tredje gård i närheten med bättre tillgång på hästar blev fullständigt oberörd av rekvisitionen.

När hästarna kommo in till regementena värderades de. Vid ett stockholmsregemente värderades de ordentligt, och hästägarna fingo skäligen betalt. Jag har emellertid från olika delar av landet fått bestämda uppgifter om, att värderingsnämnderna vid vissa regementen värderat hästarna så lågt att hästägare, som mot sin vilja måste lämna sina hästar ifrån sig, icke kunde skaffa sig nya hästar av samma kvalitet för den betalning de fingo. Man kan knappast säga, att detta är riktigt och billigt. Jag kanske icke skulle ha sagt så mycket om den här saken, om det icke vore på det sättet, att det påtalade förhållandet skulle kunna få ännu allvarligare följder. Vi behöva bara tänka oss, att hela armén hade mobiliserats och att uttagning skett i hela landet. Vad det betyder att vissa jordbrukares gårdar på detta sätt bli blottställda på dragare behöver jag icke nämna i denna församling. Dessutom blir det antagligen ont om drivmedel till bilar och traktorer i jordbruksdriften. Jag skulle därför vilja vädja till herr försvarsministern, att han, medan tid är, låter verkställa en översyn av planerna för uttagning av hästar vid mobilisering, och att han låter hästuttagningsnämnderna ute i socknarna i någon form återuppstå, så att man kan vinna bästa möjliga resultat såväl ur rättvisesynpunkt som ur folkförsörjnings- och militär synpunkt.

Herr Andersson i Rasjön nämnde, att stora förluster skulle kunna uppstå för staten, när det rekvireras och inköpes så här mycket hästar. Ja säkert

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

blir detta fallet, om det endast är för en kort tid som dessa hästar behövas vid armén. Men jag vill i det här sammanhanget erinra om, hur det var 1914, när vissa delar av våra truppförband mobiliserades. Vid våra kustfästningar, och exempelvis på Gotland, nyttjades de vid mobiliseringen intagna hästarna för kronans räkning under hela kriget, och när kriget var slut såldes de flesta på offentlig auktion till ett betydligt högre pris än kronan givit för dem. Jag ifrågasätter, om det icke vore klokt, riktigt och rättvist att den, som vid mobilisering lämnat ifrån sig sin häst, kunde få tillfälle att lösa in den, då den icke längre behövs för kronans räkning. Det borde väl också kunna ordnas på det sättet, att vederbörande finge en viss rabatt alltefter den tid, som han varit av med denna sin häst. Man får komma ihåg, att många måste lämna ifrån sig hästar, som de fött upp på sin egen gård och som de fäst sig vid. Nu måste de finna sig i att lämna ut dem till staten, och det är icke roligt för dem att veta, att djuren senare tagas om hand av andra och kanske fara illa på annat håll.

Jag har som sagt, herr talman, endast velat påpeka dessa förhållanden. Jag tror emellertid, att det hela skall gå att ordna, men säkert är, att om det bleve en mobilisering i dag, så funnes det inga garantier för att hästuttagningen komme att ske på ett rätt och riktigt sätt.

Herr **Johanson** i Huskvarna: Herr förste vice talman! Jag har begärt ordet endast för att beröra en enda fråga. Vi ha i pressen sett den tanken framförd, att, då vi nu befinna oss i det läget, att vår nära nog svåraste fråga är att kunna få bränsle till våra bilar, vissa inskränkningar borde vidtagas vid försäljningen av sprit för förtäringssändamål, så att den sprit, som därigenom kan sparas, må kunna utnyttjas såsom motorbränsle för bilarna. Jag har särskilt velat stryka under detta. Saken bör komma med vid omprövningen av hithörande frågor. Nu sägs det, vilket också kan vara riktigt, att denna sprit blir alldeles för dyr, och att den dessutom kommer att finnas tillgänglig i allt för små kvantiteter för att kunna ha någon egentlig betydelse. Jag vill emellertid framhålla, att uti en svår tid som denna man får lov att söka finna ut alla möjliga vägar. Den enskilde tar icke skada utav att avstå från en del av sina spritinköp. Dessa kvantiteter kunna i stället användas för framställning av motorbränsle. När nu behovet av motorbränsle är så stort, har jag som sagt särskilt velat understryka, att detta spörsmål bör komma med vid övervägandet av de frågor, som gälla denna sak.

Jag skall icke här beröra frågan om våra livsmedel vid producerandet av spritvaror, ty denna fråga anses väl nu icke så aktuell som den var 1914. Då befunno vi oss ju i ett helt annat läge än nu. För närvarande ha vi här i landet vad vi behöva av livsmedel. I det långa loppet är det emellertid möjligt, att vi få lov att tänka även på den sidan av saken. Därför är det skäl i att i god tid taga upp detta spörsmål till prövning.

Jag har velat göra dessa erinringar för att dessa synpunkter må komma till beaktande vid prövning av hithörande frågor.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag har anledning att yttra mig i denna debatt, därför att frågan om finansieringen av de väldigt växande statsutgifterna ju hör till mitt departement, men också därför att en hel del av de åtgärder på folkförsörjningens område, som här äro föremål för diskussion, beröra delar av näringslivet, vilka närmast stå under finansdepartementets vård. Jag tänker då särskilt på den produktion av sprit för såväl förtäringssändamål som för framställning av drivmedel, som förekommer inom landet. Jag skall därför begagna tillfället att

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

säga ett par ord i denna fråga i samband med några allmänna reflexioner om vårt läge i det avseendet just nu.

Jag kan då mycket bra anknyta till herr Anderssons i Rasjön uppdelning, när han sade, att problemet delar sig i fyra stora grupper. Det gäller vår neutralitet, det gäller försvarsberedskapen, det gäller folkförsörjningen och det gäller finansieringen. Om neutraliteten skall jag icke yttra mig. Om försvarsberedskapen skall jag bara säga ett ord, i den mån denna del av problemet berör statens utgifter. Det är uppenbart, att innan den stora tilläggsstat och förskottsstat, som nu ligger på riksdagens bord, beslöts av regeringen, så var den föremål för överväganden. Jag tror, att den häpnad inför de väldiga utgifterna, som tydligen gripit många i riksdagen, vilka tidigare varit tillgängliga för sådana känslor, också delades av regeringen. I ett läge som det nuvarande ansågo vi, att vi icke kunde gå ut från kostnadssidan, utan att vi finge lov gå ut ifrån synpunkten av vad som kunde anses vara nödvändigt i det nuvarande läget och ta de kostnader, som därav kunde följa. Detta innebär icke att dessa kostnader nödvändigtvis behöva bli så stora som de här upptagna. Om detta skulle bli fallet, skulle den statsfinansiella situationen vara ännu mycket mörkare än den väl ändå blir. Utan att föregripa någonting, som jag hoppas att försvarsministern skall säga, tror jag att jag vågar försäkra, att man inom regeringen och icke minst inom finansdepartementet hyser det allra största intresse för att dessa kostnader skola hållas nere så långt som det överhuvud taget är möjligt. Icke bara på denna punkt utan på en hel rad andra, där förslag ännu icke förelagts riksdagen, komma emellertid utgifter att tvingas fram av en storleksordning, som vi icke haft någon erfarenhet av sedan den förra stora krisen under kriget. Jag hoppas emellertid, att det skall bli möjligt att på vissa punkter reglera priserna, så att det hela icke kommer att utveckla sig på det sätt, som man brukar kalla inflatoriskt. Om det blir möjligt att genomföra sådana prisregleringar, komma belopp att krävas av en storleksordning, som vi icke tidigare varit vana vid, men som vi skulle varit vana vid, om vi under de förflutna årens jordbruksregleringar varit tvungna att lägga dessa kostnader på budgeten i stället för att låta dem omärkligt betalas av hela folkhushållet. Detta har varit en gångbar väg, när det varit önskvärt att hålla uppe priserna på en viss nivå, som ligger högre än när marknaden fått sköta sig själv. Det föreföll då vara ganska rimligt att låta de breda lagren av konsumenter och enskilda hushåll inom näringslivet betala de priser, som man ansåg vara skäligen. Saken kommer att ligga annorlunda till, när det är fråga om att hindra en prishöjning, som kan ha en sådan effekt, om den får inträda på vissa punkter, att den sätter i gång en prisuppskrivningsprocess, som det sedan blir omöjligt att hejda. Det kan tänkas, att riksdagen i fortsättningen kommer att få ta befattning med den reglering av priserna, som gör att vissa kostnader, delvis åtminstone, komma att uttagas i subventionsform. Jag uttalar i det här sammanhanget min tillfredsställelse med, att herr Ivar Anderson i sitt anförande framhöll, att man icke vore oföberedd på, att staten kunde komma att få ta vissa kostnader t. ex. när det gäller krigsrisikförsäkringen, som, om de oförmedlat lades på frakterna och sedan från frakterna spredes ut över hela näringslivet, skulle kunna sätta i gång en prisstegringsprocess, som vi senare icke skulle kunna bemästra.

I fråga om denna pristegringsprocess och de därmed sammanhängande folkförsörjningsfrågorna skall jag be att få göra en liten distinktion, som man icke alltid gör i dessa diskussioner. När man kritiserar eller är missnöjd med vad som skett eller icke skett, är man omedelbart beredd på att tala om skuld, och man säger, när man är välvillig, att i det förhandenvarande läget skola vi icke bry oss om att rulla upp skuldfrågan. Detta tror jag också är mycket

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

riktigt, i den mån det nu är tal om skuld, men jag tror, att man skall göra klart för sig, att om vissa åtgärder ha uteblivit, som somliga skulle ha önskat, så behöver detta icke vara beroende på en försummelse, för vilken graden av skuld skall fastställas hos någon. Det kan också vara en omdömesfråga om vad som under den förflutna tiden varit lämpligt och riktigt, och där meningarna uppenbarligen kunnat gå isär. Jag skall i det avseendet beröra en fråga, som på många håll anses vara den besvärligaste, nämligen frågan om vår försörjning med flytande bränsle. I det fallet har man i upprepade vändningar under den förflutna tiden hört talas om, att vår ställning skulle bero på oförlåtliga försummelse från statsmakernas sida, då dessa icke skaffat ersättningsmedel inom landet vid den försvårade tillförseln av bensen, som man kunnat förutse. Jag skall icke säga någonting om vad man på den punkten resonerat om beträffande vad som kunnat göras i fråga om gasgeneratorerna, ty jag har icke haft anledning att tidigare syssla med detta spörsmål. Man har emellertid vid sidan därav och såsom en väsentlig försummelse talat om att vi icke ha skaffat den möjliga tillgången på motorbränsle, som man menar utan större svårighet skulle ha kunnat framskaffas. På den punkten föreligger dels missförstånd, beroende på obekantskap med fakta, dels råda säkerligen också delade meningar om vad som för vårt lands vidkommande skulle ha varit den riktiga politiken. Okunnigheten består däri, att man på många håll har föreställt sig, att den svenska spritproduktion som redan finns skulle av statsmakerna ha hindrats att utveckla sig. På grund av missförstådda nykterhetshänsyn och dylikt skulle denna spritproduktion icke ha kunnat få utvecklas i full omfattning, säger man. Jag skall i det avseendet be att få tala om, att de svenska sulfitspritfabrikerna för närvarande anses kunna tillverka ungefär 66 miljoner normalliter eller ungefär hälften så mycket motorsprit. Man har under det sist förflutna året sålt 66 miljoner normalliter från sulfitspritfabrikerna. Men, lägg märke till, att av dessa 66 miljoner liter ha ungefär 11 miljoner liter fått tagas från lager. Detta innebär således, att de svenska sulfitspritfabrikernas sammanlagda produktion under detta år varit ungefär 55 miljoner normalliter. Detta är således hela den produktionskapacitet, som för ögonblicket finns, och läget har så långt ifrån varit det, att köparen, i detta fall Vin- och spritcentralen, på grund av statsmakernas direktiv skulle ha hindrat sulfitspritfabrikerna att sälja så mycket de kunnat producera, att fabrikererna tvärtom icke kunnat leverera det som ansågs såsom deras normala leveransförmåga av motorsprit. Om jag emellertid förutsätter, att 66 miljoner normalliter skulle vara deras maximiproduktion för närvarande, få vi komma ihåg, att av denna produktion går en icke obetydlig del till teknisk sprit och till hushållssprit, något som jag förmodar att ingen skulle vilja ta ifrån industrien och hushållen för att överföra till motorsprit, hur önskvärd denna sprit för sådant ändamål i detta ögonblick än kan vara. Räkna jag med, att uppemot 25 miljoner eller 30 miljoner liter gå åt annat håll, kommer jag, som ni förstå, ner till en siffra på ungefär 40 miljoner liter, d. v. s. en samlad produktion av motorsprit på ungefär 20 miljoner liter. Detta är således hela den samlade svenska sulfitspritindustriens kapacitet för ögonblicket. Dessa 20 miljoner liter motorsprit skola sättas emot en konsumtion av bensen under år 1938 på ungefär 740 miljoner liter, en konsumtion, som under första halvåret detta år stigit så starkt att, om förhållandena fått utveckla sig i frihet, vi säkerligen fått räkna med en konsumtion av minst 800 miljoner liter. Således: med nuvarande produktionskapacitet spelar denna motorsprit en så försvinnande liten roll att inblandningsprocenten under sista kvartalet av förra året fått sättas till endast en procent. Sedan är det ett annat problem, då man säger, att detta icke är hela den kapacitet, som den svenska industrien

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

skulle kunnat prestera, om den fått lov att inrikta sig på denna sak. Det är ganska riktigt, att fabrikerne med vissa, antagligen icke allt för stora förändringar, som det ligger i fabrikerne eget skön att vidtaga och som de med den brist på motorsprit, som rått på den sista tiden, mycket väl kunnat företa för att kunna leverera de avsedda kvantiteterna, anse sig kunna höja denna maxikvantitet på 66 miljoner normalliter till mellan 80 miljoner och 90 miljoner eller låt oss för enkelhetens skull säga 40 miljoner eller 45 miljoner liter av den sprit, som håller 95 % eller mera. Om vi därifrån fortfarande draga, låt mig säga, 15 miljoner liter teknisk sprit o. s. v., så få vi till resultat, att den kvantitet, som fabrikerne efter vissa sådana där förbättringar skulle kunna leverera, skulle utgöra ungefär 30 miljoner liter. Även det är, som ni förstå, en ganska liten droppe i det stora hav, som dessa motorbränslen utgöra. Om nu något i det avseendet försumrats, d. v. s. om man hindrat fabrikerne att göra något på detta område, skulle man ha kunnat tala om skuld.

Vad däremot beträffar frågan om att man skulle ha förberett sig på en avspärning genom att bygga ut sulfitspritindustrien på ett annat sätt än som skett, är det klart, att under förflutna år möjligheter förelegat — och fortfarande föreligga — om vilka var och en kan fälla sitt omdöme, huruvida en sådan utbyggnad redan i fredstid varit riktig. Man skall emellertid även därvidlag icke överskatta möjligheterna. Vi ha fortfarande ungefär 20 stycken sulfitsfabriker, som icke ha spritfabrikation. Vi ha sammanlagt, skulle jag tro, en bortflytande sulfitsprit eller, rättare sagt, en sammanlagd sulfitspritsfri massaproduktion på ungefär 600,000 ton. Till hela denna produktion torde det icke vara lämpligt att anknäta en spritillverkning, men om vi säga, att detta är fallet med 500,000 ton, och om vi skulle kunna räkna med att utvinna så mycket som 40 liter per ton, komma vi till att ytterligare 20 miljoner liter skulle kunna produceras vid hela Sveriges massaindustri, om den finge gå för fullt. 20 miljoner liter till de förutnämnda gör 50 miljoner av de 800 miljoner liter, som behövas. Nu vet jag mycket väl, att det på tekniskt håll säges, att om man ville tillämpa en helt annan metod, nämligen den s. k. Hägglundiska metoden, vid spritutvinningen, skulle man högst väsentligt kunna öka produktionen av sulfitsprit. Man skulle, sägs det, kunna komma upp, om också icke till det dubbla, så enligt de mest optimistiska beräkningar nära nog till en fördubbling av produktionen av sulfitsprit, detta dock under förutsättning, att man kvalitativt försämrar massan. Kanske skulle man också något sänka kvantiteten.

I frågan huruvida denna metod är sådan att den i praktiken kommer att ge avsedda resultat, råda bland sakkunnigt folk fortfarande delade meningar. Om så icke varit fallet, förefaller det mig som om man hade kunnat förvänta, att någon av de enskilda företagarna, vilkas företagsamhet jag är den förste att erkänna, skulle ha gjort försök med denna metod. Men även i fråga om det förslag, som detta års lagtima riksdag hade att behandla, när det var fråga om en fullständig nyanläggning för spritproduktionen vid ett av våra större företag, nämligen Mo och Domsjö, då meningen var att de mest moderna metoder skulle användas för framställning av dylik sprit för tekniskt ändamål, för en kemisk industri o. s. v., visade det sig, att det icke varit tal om att tillämpa denna metod.

Hela frågan om en utvidgad tillverkning av motorsprit blev lagd under utredning i våras genom en av mig tillsatt kommitté, och man har varit fullt beredd på att om denna utredning skulle ge ett gynnsamt resultat inte dra sig för att se efter om industrien skulle vara villig att gå den vägen. Men lägg märke till att det — enligt de uppgifter jag inhämtat av dem som närmast sysslat med sådana beräkningar — kräves en anläggningstid av mellan ett

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

halvt och ett år att uppföra nya sulfidfabriker för dem, som icke ha sådana. Det är möjligt att denna tid skulle kunna nedbringas.

Den fråga, som närmast uppställer sig till den svenska allmänhetens bedömande, är nu, huruvida statsmakterna under de förflutna två åren borde ha bestämt sig för att pressa fram en sådan nyanläggning av spritfabriker och en omläggning av fabrikernas metoder vid sprittillverkningen för att skaffa sig en garanti för ändå i hög grad begränsade mängder motordrivmedel, som härigenom skulle ha kunnat åstadkommas. Det är en omdömesfråga. Den som utan vidare svarar, att sådana åtgärder borde på statsmakternas initiativ ha vidtagits — vi skulle ha berett vårt näringsliv på en avspärning med därav följande konsekvenser och tagit de ekonomiska bördorna på oss redan innan vi visste, om denna eventualitet skulle inträffa — må ha rätt att beskylla regeringen för försummelse. Men den som väger förlusterna för folkhushållet av denna — som var och en måste erkänna — oekonomiska produktion på annat sätt, han har rätt att fälla ett annat omdöme. Det gäller här ett omdöme om den riktiga ekonomiska politiken, icke frågan om mer eller mindre stor skuld på grund av bristande omdöme och bristande duglighet. Jag skulle tro, att hos många som övervägt dessa frågor resonemanget i regel har gått i följande riktning: om vi kunna öka vår upplagring av motorbränsle — denna upplagring har påskyndats, även om den inte nått den höjd, som hade varit önskvärt — kunna de upplagrade drivmedlen när en avspärning inträder nödortfött täcka behoven under den första tiden av denna avspärning. Vid den inträdda avspärningen kan man sedan fatta beslut om de långtgående åtgärder till uppbyggande av en ny industri, som kunna anses önskvärda. I detta läge befinna vi oss nu, och jag vill säga, att även de, som ha varit tveksamma och ovilliga att påskynda en sådan oekonomisk utveckling inom det svenska näringslivet, måste under nu inträdda förhållanden vara beredda att ta konsekvenserna av det nuvarande läget. Och om det inom den enskilda industrien kommer att finnas tillräckligt intresse för en utbyggnad av spritproduktionen i nu antydda riktningar — alltså dels för att bygga nya spritfabriker vid de massafabriker, som inte ha sådana, och dels för att gå över till nya oprövade metoder — kommer säkerligen från regeringens sida intet motstånd att möta, utan tvärtom all den uppmuntran till en sådan utveckling att givas, som överhuvud taget kan vara rimlig och förenlig med allmänhetens intresse av hyggliga priser.

Vad jag nu nämnt är ett exempel på att man får göra skillnad mellan det som verkligen kan vara en rimlig anklagelse för försummelse och det som måste vara beroende på olika omdömen om vad som är ekonomiskt riktigt. Herr Ivar Anderson ansåg sig på denna punkt kunna rikta mycket bestämda och grava anklagelser emot regeringen för vad som icke hade skett. Han nämnde, att regeringen hade underlåtit att i tid ge bestämda direktiv för den enskilda lagringen. Ja, vi få komma ihåg, att den enskilda lagringen — låt oss som exempel ta det sista halvåret — har två bestämt olika sidor. Ingen kan anse, att det hade varit önskvärt att uppmuntra en lagring av varor, som redan finnas i landet och som kunna produceras inom landet. I vad mån en sådan lagring skulle kunna ske av varor, som komma utifrån och som vid krigsutbrottet skulle ha ökat vår tillgång på dessa varor, därom är det mycket svårt att uttala sig. I alla händelser tror jag, att när herr Ivar Anderson inte kunde finna någon annan förklaring till dessa försummelse, som han kallar dem, än att man har levat i den föreställningen, att krig skulle vara omöjligt, då får jag säga, att han tillgriper en förklaringsgrund, som är en av de mest osannolika. Det är väl uppenbart, att vi allesammans ha levat under intrycket, att krigsfaran var i mycket hög grad verklig, fastän man icke kunde veta, hur

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

länge krigsutbrottet skulle dröja. Men om detta varit fallet och om man endast behövt ha en verkligt realistisk föreställning om krigsfaran för att företaga dylika åtgärder till skyddande av folkförsörjningen med olika varor, och eftersom herr Ivar Anderson tycks mena, att regeringen varit tämligen ensam i sin optimistiska tro och att man bland folk i allmänhet haft en annan syn på saken, då förefaller det mig som om man på enskilt håll borde ha kunnat företaga lagring i helt annan utsträckning än som nu varit fallet. Vi få dock komma ihåg — jag vill upprepa det — att vi fortfarande leva i ett samhälle, där det väsentliga och huvudsakliga ansvaret för folkförsörjningen och produktionen vilar på enskilda. Det är alltså inte statens primära uppgift att se till, att näringslivet hålles i gång. Detta ändras inte därav att staten varje gång någon svårighet inträffar kallas till hjälp. Så fort svårigheterna äro över heter det, att staten inte skall blanda sig i näringslivet utan att den enskilda företagsamheten på egen hand skall sköta detta — icke minst under de senaste åren har det varit ett ständigt tal om att enskilda böra ta ansvaret helt på sig och att alla risker för näringslivet bero på att staten onödigtvis vill blanda sig i det ekonomiska livet.

Beträffande lagringen vill jag endast för att ge ett exempel på hur slutsatser kunna dragas på olika sätt tillägga, att herr Ivar Anderson föreställer sig, att om de enskilda hushållen i större utsträckning hade företagit en sådan lagring, skulle vid krigsutbrottet icke denna rusning efter varor ha inträffat. — Endast de, som inte hade lagrat, skulle ha rusat iväg. Jag har emellertid en helt annan uppfattning om lagringsmentaliteten än herr Ivar Anderson. Jag är övertygad om att de, som lagrat tidigare, säkerligen inte skulle ha varit de sista att i det nya läget rusa fram och ytterligare öka sina lager. Man säger vidare, att om regeringen hade varit förtänksam, skulle den omedelbart ha pekat på sina maktmedel, varnat folk och sagt: om ni inte hålla er lugna, om ni rusa till och försöka köpa, komma vi att begagna våra maktmedel, och det kommer att bli värst för er själva. Herr Ivar Anderson antydde, att regeringen inte hade skaffat sig sådana maktmedel. Jag har ett minne av att vi under vissa svårigheter vid lagtima riksdagen lyckades skaffa regeringen dessa maktmedel. Det fanns sålunda inte någon svårighet att varna allmänheten, och om jag inte missminner mig, varnades allmänheten, att om den inte höll tillbaka alla alltför stora inköp t. ex. av bensin, måste det komma en ransoning. Det hjälpte inte. Vi veta alla — det behöver jag inte erinra kammaren om — att alla dessa varningar och allt detta hot har två sidor. Det kan skrämma somliga, men det kanske lockar ännu flera. Vi ha därför efter övervägande inom regeringen ansett oss böra vara mycket försiktiga med hot, som i grund och botten skulle av stora mängder människor uppfattas såsom en maning att skynda på, innan hotet sättes i verket. Ty maktmedel ha vi — vi ha möjlighet att företaga beslag, införa maximipriser o. s. v., men vi ha ännu inte ansett oss praktiskt kunna använda dessa möjligheter. Om de skulle användas, om man skulle komma med hot om inventering och dylikt, är det emellertid inte en sak, som kan göras från den ena dagen till den andra.

Jag skall emellertid på denna punkt endast tillägga några få ord om kritik, som jag tycker är mycket bra — jag har kanske talat i en ton, som kunde ge det intrycket, att jag skulle vara ovillig att höra kritik. Det förhåller sig tvärtom. Men på en punkt får jag verkligen säga, att man bör vara försiktig med kritiken, och det är när det gäller personer. Alla som ha erfarenhet från förra krisen veta, hur människor, hurudana de än från början hade varit, som blevo satta i ansvarig ställning, fingo sitt anseende förstört. Jag är rädd för att om kritiken redan i förväg börjar inrikta sig på personer och man säger: det är omöjligt, här måste en förändring ske, kan det kanske vara ganska svårt

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

att få människor i detta land, som äro villiga att åtaga sig att sätta sig på de utsatta poster, som det här kommer att bli tal om, där de äro övertygade om att ansvaret är stort och att de misstag, som måste göras, bli stora, och att den tack, de komma att få, blir mycket måttlig.

Sedan skall jag i fråga om den finansiella sidan av saken och den maning till sparsamhet, som jag mycket gärna vill upprepa, återigen be att få göra en distinktion. Det hot, som vi äro utsatta för, den sänkning av levnadsstandarden, som vi måste vara beredda på, om kriget blir långvarigt, ligger uppenbarligen däri, att under de nya förhållandena komma vi icke att kunna producera lika mycket som förut. Transportsvårigheterna medföra att priserna stiga, vilket endast är ett uttryck för att man måste använda längre tid för transporterna, som vålla större besvärligheter o. s. v. Om vi mobilisera folk för att skydda landet emot vissa risker, så ligga inte de verkliga kostnaderna för folkhushållet i vad som betalas till dessa människor, utan de ligga i det undandragande av de produktiva krafterna ifrån näringslivet, som vi äro ense om i viss utsträckning måste äga rum. Sparsamhet från hela landets synpunkt kan man sålunda utöva genom att begränsa dessa inkallelser till det minsta som är nödvändigt. Huruvida det däremot är en sparsamhet från landets synpunkt att sänka dessa inkallades levnadsstandard genom att säga, att de inte skola få så mycket betalt, som de annars skulle ha kunnat få, eller att deras familjer inte skola få så stort underhåll, som annars hade varit möjligt, är en helt annan sak. Det är icke sparsamhet med hela samhällets tillgångar; det är endast en sparsamhet, som består i att man sänker levnadsstandarden eller inte ger en så hög levnadsstandard, som man hade tänkt sig, åt dessa grupper och därigenom låter andra människor, som skola betala dessa kostnader, låt oss säga skattebetalarna, behålla så mycket mer av sina inkomster.

Man får sålunda i detta läge göra en mycket bestämd skillnad mellan olika slag av statsutgifter. Vi ha statsutgifter, som innebära, att de produktiva krafterna försvinna till ändamål, varigenom välförhållandet i landet icke höjes. Det är försvunna tillgångar; vad man kan spara på det hållet är verklig sparsamhet. En sparsamhet däremot, som skulle bestå i att man sänker levnadsstandarden för vissa grupper, för att andra grupper skola få behålla så mycket mera av sin inkomst, är inte någon sparsamhet från hela folkhushållets synpunkt. Alltså de kostnader, som staten har genom att den förmedlar en högre levnadsstandard till vissa enskilda på bekostnad av andra, äro ett problem för sig, som icke kan behandlas på samma sätt som en allmän fråga om hur vi skola kunna spara för hela folkhushållet. Därför menar jag, att vi inte få låta oss ryckas med av talet, att nu gäller det att spara, och utan vidare dra slutsatsen, att därför skall allas levnadsstandard sänkas, även den, som redan är så låg, att man egentligen inte kan se, hur den skall kunna bli lägre.

I detta sammanhang har jag endast en enda sak att tillfoga, och det är att när det gäller frågan om hur finansieringen av de ökade utgifterna skall äga rum, få vi alla vara beredda att bära vår del av bördan. Det kan inte ske — det är jag alldeles övertygad om — genom att man bara går den s. k. direkta skattevägen. Det är säkerligen en utmärkt väg även när det gäller att åstadkomma en konsumtionsinskränkning, men vi veta alla, att det är lättare ibland att få folk att släppa till av sina inkomster, om de samtidigt tycka, att de få någonting för de utgifter de ha. Därför äro vissa arter av konsumtionsskatter utan tvivel en väg, som i detta läge måste anlitas. Med anledning av vad herr Johanson i Huskvarna nämnde vill jag erinra om att här kommer riksdagen i ett dilemma, då den skall avgöra, huruvida det är bättre att helt eller delvis hindra konsumtionen av sprit, öl o. s. v. i det nuvarande läget, eller om man behöver denna inkomstkälla för att öka statens inkomster. Vilka utvägar vi

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

än välja, kunna vi vara övertygade om att alla medborgargrupper komma att få deltaga. Och när jag säger *alla*, kan jag tyvärr inte låta bli att tänka även på dem, som ha det sämst. Ty hur önskvärt det än är — jag anknuter till herr Ivar Andersons yttrande — att såvitt möjligt försöka hålla priserna vid det gamla, kommer det säkerligen på vissa punkter att möta sådana svårigheter, att vi få vara beredda på en viss prishöjning, och våra ansträngningar måste då samlas kring försöket att göra denna prishöjning så liten som möjligt. Men varje sådan prishöjning, som icke kompenseras genom ökade inkomster för de sämst ställda, kommer att betyda en sänkning av deras levnadsstandard. Jag tror därför inte, att det är behövt att vi i detta läge tala om att de sociala åtgärder, som samhället har företagit, skola på direkt väg minskas. Jag tror att vi tvärtom kunna få vara beredda att försöka hålla prisstegringen inom så måttliga gränser, att vi kunna säga, att vi icke på ett orimligt sätt ha förminskat verkan av de sociala åtgärder, som vi under den förflutna tiden ha vidtagit.

Men alla dessa frågor måste bli föremål för riksdagens prövning, och mer än vanligt tror jag man inom regeringen har klart för sig, att det är önskvärt att riksdagen verkligen granskar de föreliggande frågorna. Med den snabbhet, med vilken mycket nu måste ske, är det önskvärt att så många ögon som möjligt se på de förslag, som läggas fram. Jag hoppas vi i det fallet skola kunna komma fram till större enighet om det som i fortsättningen skall ske än den som har visat sig rörande de åtgärder, som hittills ha blivit vidtagna.

Herr Lövgren: Herr talman! Jag kan instämma i vad herr Hagberg sade rörande behovet av en järnindustri i Norrbotten, som tar hand om förädlingen av en del av de rikliga malmtillgångar, som finnas däruppe.

Jag skulle vilja utvidga detta hans yttrande till att även omfatta frågan om en produktion av gödningsämnen. Jag föreställer mig, att i den situation, i vilken vi nu befinna oss, kan det inom kort visa sig av behovet påkallat att få till stånd en produktion av konstgödningsämnen av olika slag inom landet. Vi ha då att räkna med de apatitrika malmerna i Malmberget, som i förening med de rikliga elektriska krafttillgångarna inom länet kunna bli underlag för en produktion av superfosfat, vilket vi nu måste importera för ett par tiotal miljoner kronor om året.

Jag tror att denna sak är så pass väl förberedd genom tidigare utredningar, att det inte vore någon omöjlighet att inom en relativt snar framtid ha en fabrikation i gång. Denna fabrikation skulle också fylla ett syfte ur den synpunkten, att den kunde bereda arbete åt de gruvarbetare, som sannolikt komma att bli arbetslösa på grund av den minskade malmskeppningen. Det skulle vidare kunna betyda, att det tiotal miljoner kronor eller mer, som redan är nedlagt i Harsprånget, kunde nyttiggöras och bli räntabelt genom att man fullföljde kraftverksbygget vid Harsprånget för att få den nödvändiga kraften. Jag vill fästa regeringsledamöternas uppmärksamhet på just den sidan av saken, att man i Norrbotten har ett underlag, som ger möjlighet att sörja för en betydande del av det konstgödselbehov, som föreligger inom landet.

Beträffande brännoljafrågan tillåter jag mig att säga några ord. Jag gör det därför att jag både 1937 och 1938 motionerade om medel i syfte att få till stånd en utredning om möjligheten att framställa syntetiskt bensin på grundval av våra trätillgångar och på grundval av avfallslutarna från sulfat- och sulfatfabrikerna. Vid 1938 års riksdag begärde jag i en motion för detta ändamål 250,000 kronor. Riksdagen avvisade detta förslag med en hänvisning till en utredning, som pågick inom ingenjörsvetenskapsakademien, som fick åläggande av riksdagen att utreda denna sak och även beakta det förslag, som

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

jag hade framställt och som grundar sig på en uppfinning av en svensk ingenjör. Jag ställer i dag den frågan: har ingenjörsvetenskapsakademien fullgjort uppdraget och verkställt denna utredning eller har den det inte? Riksdagens statsutskott begärde, att denna utredning skulle ske snabbt och även omfatta den metod, jag fäst uppmärksamheten på i min motion. Har ingenjörsvetenskapsakademien gjort detta? Jag betvivlar den saken. Men vad jag vet det är, att den man, som har uppfunnit den nyssnämnda metoden, har associerat sig med franska och finska intressen och har en försöksfabrik i gång. Den har blivit otillåtligt försenad. Men i en skrivelse, som jag fick från honom i går — han är på tillfälligt besök i hemlandet — säger han: »Om man nu skulle övergå från ord till handling, skulle man kunna tänka sig saken upplagd på följande sätt:

En första fabrik bygges av den storleksordning, att den konsumerar c:a 15,000 tons torrtänkt ved. Den kan tänkas tagas i drift c:a 6—8 månader efter fattat beslut.» — — — »Denna fabrik skulle då giva något mer än 3,000 ton bränsleprodukter per år. Fullt komplett skulle den sedan kunna producera c:a 5,000 ton per år.»

Hans kalkyl är, att han även med en så liten fabrik skulle kunna framställa motorbränsle för 25 å 30 öre per liter, och med utnyttjande av avfallsluten från en fabrik på 40,000 ton säger han att det finns möjlighet att komma ned till 12 å 15 öre per kilogram framställt motorbränsle.

Flygstyrelsen här i landet har prövat den laboratoriemässigt framställda produkten och funnit den utmärkt. Jag frågar, om det inte mot bakgrund av den situation, som nu föreligger, finns anledning att underkasta denna metod en ordentlig undersökning och ett grundligt prov här i landet. Det fanns anledning att ställa den frågan 1938, och jag framställer den ännu en gång. Jag tror, att man här har en möjlighet att komma fram till en bränsleförsörjning efter rationellare grunder än den som erhålles via framställningen av sulfitsprit. Jag är fullkomligt ense med finansministern om att staten inte gärna med en uppoffring av 10 å 12 öre per liter kan bygga upp sulfitsprittfabriker här i landet, som skulle tillverka hundratals miljoner liter sulfitsprit. Den vägen blir för dyr, och under alla förhållanden har den ju inte varit möjlig att gå fram på medan man hade tillgång till motorbränsle utifrån för 8 å 10 öre per liter. Man kan sannolikt med sulfitsprittmetoden uppnå en produktion av 80, i bästa fall 100 miljoner liter hundraprocentig sprit. Man kan emellertid om den nya metoden håller vad den lovar — och det förefaller den att göra enligt den redogörelse, som jag har här — komma vida längre och därigenom nyttiggöra avfallslutarna från sulfat- och sulfatfabrikerna. Detta är ju mindre nödvändigt beträffande sulfatfabrikerna, eftersom man redan tar ut det nyttiga ur avfallsluten där och använder det som bränsle i sodaugnarna. Men för sulfitsprittfabrikernas vidkommande vore ju detta en utomordentlig fördel, eftersom luten där rinner bort.

Jag ämnar inte vara efterklok och komma och säga, att det kunde ha varit på ett annat sätt och att man kunde ha haft en försöksanläggning här i Sverige i stället för i utlandet. Ty det är klart, att var och en bedömer situationen från sin synvinkel, och när en auktoritet som ingenjörsvetenskapsakademien motsätter sig en sak, undrar jag inte alls på att riksdagen följde dess fingerledning 1938.

Jag fäste emellertid då och jag fäster nu uppmärksamheten vid en annan analog historia. Kinnekulleverken framställa nu brännolja för flottans behov, men att så är fallet är inte ingenjörsvetenskapsakademins förtjänst, utan förtjänsten ligger hos enskilda personer som i strid med akademien ha drivit fram denna tillverkning. Mot bakgrunden härav anser jag, att man inte skall ha en

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

sådan där oerhörd övertro på vad den eller den auktoriteten säger utan företaga en objektiv prövning av saker och ting.

Medan jag är inne på frågan om brännoljan, ber jag att till regeringen få framföra ett spörsmål. Jag fick nyss en påringning från en person i Luleå, som frågade, om det kunde anses rimligt, att myndigheterna togo 2 kr. 50 öre för ett tillståndsbevis angående rätt att inköpa bensin. När man icke får köpa större kvantiteter än fem — tio — femton liter åt gången, kommer verkliga drivmedlet ifråga att betinga ett härresande pris. En sådan debitering måste väl bero på, att myndigheterna missförstått författningen. Den saken kan man väl alltid få ordnad.

Jag skall icke ytterligare förlänga debatten. Det kunde ju vara frestande att säga några kärlekens ord till min gamle vederdeloman, herr Hagberg, men eftersom han under den förda diskussionen uppträtt så beskedligt som han gjort, skall jag spara det till något annat tillfälle. Här har talats om sparsamhet. Med anledning därav vill jag framhålla som min åsikt, att man i dessa tider bör vara sparsam med stor urskiljning. Jag minns, när år 1918 utgick en paroll om sparsamhet. Sparsamheten gick ut över hembiträderna här och på andra orter i riket. Man sparade på det sättet att man gjorde sig av med tjänare, som man icke alldeles nödvändigt behövde. Resultatet blev, att vi här i staden fingo ett tiotusental flickor, som blevo arbetslösa. Man kan också spara på det sättet, att man inställer all byggnadsverksamhet, som icke är absolut nödvändig för det allmänna, med resultat att något tiotusental byggnadsarbetare bliva arbetslösa. Man får ett arbetslöshetsproblem, vars lösande kostar mera pengar än det skulle kosta att fullfölja byggnadsarbetet på det sätt, som från början varit avsett. Jag tror, att man i dessa tider bör vara ganska försiktig med sparsamheten och akta sig att driva den så långt, att man gör människor arbets- och brödlösa. Jag tror, att förnämsta medlet att hålla livet i någorlunda normala gångor är att vi arbeta normalt och icke förrycka arbetslivet mer än vad som är absolut nödvändigt.

Detta må vara nog. Jag hoppas, att man, när man kommer in på frågan om vår motorbränsleförsörjning, vidtager en fri och objektiv prövning av de olika metoder, som kunna föreligga, att frambringa motorbränsle av våra inhemska produkter.

Under detta anförande hade herr talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Under den föregående debatten ha här riktats vissa anmärkningar emot åtgärder som vidtagits inom det ämbetsområde, som jag har att svara för. Jag skall taga upp ett par saker till en närmare belysning, men, innan jag gör detta, bör jag kanske yttra ett par ord med anledning av den siste ärade talarens anförande. Jag skulle vilja betona: man får icke alltför lätt falla i beundran inför projekt och tro, att de alltid äro så bra, som deras upphovsmän framställa dem. Herr Lövgren efterlyste en utredning från ingenjörsvetenskapsakademien. En sådan utredning har utförts, och jag tror man kan säga, att den utredningen visar, att om det gäller att framställa bränsleprodukter ur sulfitulut, så är framställningen av motorsprit den fördelaktigaste. Beträffande frågan om vilka råvaror här i Sverige, som mest ekonomiskt skulle kunna utnyttjas för framställning av bensin, tror jag, att utredningen klart har pekat på, att det är brännrotven, som närmast bör komma i fråga. Om vi bliva avspärrade från tillförsel och det uppstår knapphet på motorbränsle, så blir det ju emellertid tillfälle för varje därtill hugad privat initiativtagare

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

att utföra anläggningar för framställning av dylika produkter. Då komma väl de metoder, som visa sig mest ekonomiska, att komma till användning. Jag vill tillägga, att man i detta sammanhang icke bör anföra Kinnekulleverken som exempel. Dessa verk hava icke tillkommit som ett ekonomiskt ingrepp i oljemarknaden, utan deras anläggande har ju utgjort en försvarsberedskapsåtgärd. Man har velat starta en liten industri för att kunna framställa pannbrännolja utan hänsyn till framställningskostnaden. Vid anläggandet av den lilla fabriken vid Kinnekulle hava andra synpunkter spelat in än de, ingenjörsvetenskapsakademien har att företräda.

Det har i debatten riktats en mängd anklagelser emot rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap. Jag vill icke här utfärda en attest av innehåll, att denna statsinstitution fullföljt sitt uppdrag så, att det icke med fog kan riktas anmärkningar däremot. Det är klart, att allt mänskligt är bristfälligt, och att det kan felas på olika sätt. Jag tror emellertid, att det icke är så lätt för en utomstående att skaffa sig en klar uppfattning om på vilket sätt arbetet skulle kunna ha utförts bättre. Jag går icke närmare in på den saken. En diskussion skulle endast resultera i ett föga fruktbarande kannstöpande, ett gissande och ett bollande med anklagelser och försvar. Det kan icke vara riktigt att göra kommissionen ansvarig för allting.

När man hörde herr Flyg, som sin vana trogen blandade ihop likt och olikt, fick man närmast den uppfattningen, att rikskommissionen är den axeltapp, kring vilken hela det ekonomiska livet här i Sverige rör sig. Så förhåller det sig väl ändå inte. Herr Flyg sade, att, om det är sant, att man här i landet icke visste om, hur mycket bensin som fanns i lager, förrän kriget bröt ut, så vore detta tillräckligt för att döma både kommissionen, regeringen och alla andra vederbörande myndigheter. Häremot vill jag invända: om herr Flyg hade varit så kunnig och vederhäftig, som han vill giva sig sken av att vara, så borde han hava upplyst kammaren om, att han själv var med vid 1938 års riksdag och beslöt införandet av en sådan ordning beträffande deklaration av bensin, att vi ända sedan den tiden kontinuerligt kunna hålla reda på, hur mycket bensin och annat flytande bränsle, som finns i lager. Och han borde även kunna ha framhållit, att det icke är rikskommissionen, som haft hand om denna detalj.

I fråga om rikskommissionen ha emellertid även framställts anmärkningar, som drabbat mig personligen, och som jag därför har anledning att i någon mån belysa. Jag tror icke, att denna kammare svävar i okunnighet om, att jag aldrig har varit entusiastisk för tanken att låta verkställa en ingående utredning angående omorganisation av denna kommission. Jag har nämligen bedömt saken så under de sista åren, att, när det är oro i luften, när det råder politisk spänning i världen, när man icke vet, när det kommer till en urladdning, så bör man icke riva sönder eller ombilda en organisation, som man redan har, med risk att i onödan offra tid och arbete och få långt mindre utträttat, än man får, om man låter den bestående organisationen utan tidsutdräkt verka så gott den kan. När riksdagen i våras enhälligt beslöt anhålla hos regeringen om en utredning i sådant syfte, så böjde jag mig för denna önskan från riksdagens sida och satte i gång med en utredning. Jag har blivit kritiserad för det sätt, varpå jag anordnat utredningen, men, ärade kammarledamöter, låt oss tänka oss för: om nu här skall ske en utredning, så gäller det väl, att den måste ske snabbt, om den inom den närmaste tiden skall kunna avsätta något resultat. Anser någon verkligen, att man för en sådan utredning bort tillkalla personer, som icke kände till de invecklade och svåra problem och de arbetsmetoder, som måste användas av rikskommissionen? Skulle icke användandet av utomstående personer för en sådan

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

utredning leda till, att onödig tidsutdräkt måste uppstå, medan utredningsmännen inhämtade nödiga kunskaper i ämnet? Jag ansåg därför, att om en snabb utredning skulle kunna verkställas, så måste för utredningsarbetet användas sådana krafter, som redan från början voro väl insatta i rikskommissionens problem och arbetsmetoder och som dels kände dess brister. Det är väl självklart, att, om någon ser bristerna i ett arbete, så är det väl den, som deltar i arbetet. Man har invänt: de, som sitta i kommissionen, hava intresse av att det icke sker några förändringar. Detta är en fullständigt meningslös anklagelse, ty vilka var det, som fingo uppdraget? Jo, utom kommissionens ordförande var det chefen för kommerskollegium, som har sin huvudsakliga erfarenhet inom affärslivet, chefen för lantbruksstyrelsen, som i så gott som hela sitt liv har verkat som praktisk jordbrukare, direktören i järnkontoret, Wiking Johnsson, och direktören i A.-B. Stockholms Bryggerier, Bertil Almgren. Det var alltså personer, som voro väl förtrogna med åtskilliga aspekter av det svenska näringslivet och som genom sitt föregående arbete i kommissionen kände till dess problem och arbetsmetoder. Jag vill för min del hävda, att, om det skulle vara möjligt att komma till ett betydelsefullt och snabbt resultat, så var detta den enda väg, som kunde användas. Därför tillbakavisar jag alla dessa invändningar mot det sätt, jag valt, för att låta verkställa utredningen. Man kan väl icke med fog säga, att dessa utredningsmän hade något eget intresse av att allt skulle förbli inom kommissionen som det var.

Herr Bagge yttrade, att denna fråga nu vore om möjligt ännu mera aktuell än förut. Jag säger i stället: denna fråga saknar i dag aktualitet, ty i själva verket är det ju så, att de nämnder, som under senare tid tillkommit, hava tillkommit på grund av den planläggning, som kommissionen utfört, och att på dessa nämnder överflyttas nu förberedelsevis en del av de uppgifter, som tillkommit kommissionen. Inrättandet av nämnderna utgör en förberedelse till den kristidsorganisation, som vi kunna behöva, och som kommer att övertaga de väsentliga av rikskommissionens uppgifter. Vad är det nu som kommer att ske, om kriget fortsätter och vi få en kristidshushållning? Jo, kommissionen kommer att förlora större delen av sina arbetsuppgifter. I dag är det icke aktuellt att organisera om kommissionen, att öka ut den, utan det gäller att göra den mindre, sammandraga den, anpassa den efter de nya uppgifter, den kan komma att få under en kristidshushållning. Jag kan säga utan vidare, att när vi kommit dithän, att »krympningen» genomförts, kommer säkerligen också den nuvarande ordföranden att bättre behövas för andra, betydelsefullare uppgifter. Han kommer då att försvinna, så att de törntaggar, som nu martera vissa opponenter själar, kunna värka ut.

Det har under denna debatt också riktats kritik mot den inkallelse av militär, som skett i samband med krigsutbrottet. Det sades från något håll, att det hela verkade som en improvisation. Ärade kammarledamöter! Det har icke varit fråga om någon improvisation utan om en organisation, som utarbetats av de militära myndigheterna för årtal sedan, en organisation, i vilken varje detalj väl övervägts, en organisation tack vare vilken tusentals människor på förhand hava blivit upplysta om sina uppgifter. Hela maskineriet har varit i detalj utarbetat. Trots detta kan ingen och allra minst jag förneka, att igångsättandet av maskinen skett under ett visst gnissel, att åtskilliga misstag begåtts, och att det hänt saker och ting, som icke borde ha hänt. Är icke detta ett memento för alla dem, som nu klaga och säga, att allt vad regeringen gör är improviserat och planlöst? Förstår man icke, att, när det gäller att sätta igång en sådan väldigt omfattande organisation, så uppstår det gnissel, hur väl genomtänkt hela planen än varit? Det är inga bagateller,

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

det gäller. Det ha vi här det bästa exempel på. Jag vill för min del säga, att jag erkänner, att kungörelserna på vissa punkter voro missvisande, och att det vid inkallelsen uppstått en del trassel. Jag har själv kanske mer än någon annan av kammarledamöterna sett dessa ting. Trots detta känner jag mig i grund och botten tacksam för att det icke blev värre än det blev, ty det är en väldig apparat att taga emot många tiotusentals människor på en kort tid, giva dem kläder, utrustning, mat och inlogera dem samt ordna övningsprogram och sätta dem in i deras uppgifter. Det är saker och ting, som icke gå av sig själva.

Man har sagt, att dessa inkallelser varit onödigt omfattande, och det kan kanske också vara sant, men jag vill fästa uppmärksamheten på, att när de militära myndigheterna gå till planläggning av inkallelser vid krig och krigsfara, kan man icke taga till hur många organisationer som helst. Man kan icke göra upp hur många planer som helst. Det skulle bliva en fullständigt ohanterlig apparat, om man skulle hava folk, som gjorde upp planer för alla möjliga förekommande fall. Därför hava vi bara två organisationsplaner: den ena för förstärkt försvarsberedskap, som tillgripes vid krigsfara — vid ett krigsutbrott i vårt grannskap — och mobilisering, som tillgripes, när vi måste anse, att vårt eget land råkat i fara att komma i krig. Vi kunna icke orka med att hava flera organisationer. Därav följer, att man mycket väl kan säga, att förstärkt försvarsberedskap är en mera omfattande åtgärd än vad som skulle erfordras i det nuvarande läget, sådant detta läge visat sig vara. Men, kom ihåg, att när Tyskland och Polen råkade i krig, och när sedan följde Englands och Frankrikes krigsförklaringar, då kunde ingen människa med säkerhet bedöma, hurudant vårt läge skulle komma att te sig. Allting kunde hända. En förstärkt försvarsberedskap är icke anpassad bara för uppgiften att skapa en neutralitetsvakt, utan den är även avsedd att förbereda och skapa möjligheter för en snabb och fullständig mobilisering.

Det är denna omständighet, att sådana inkallelser måste ske med den baktanken, att inkallelserna inom kort tid kunna följas av mobilisering, som varit orsaken till, att landstormsmän blivit inkallade. Det är nämligen så, att om man vid regementen och kårer tager in till tjänstgöring yngre årsklasser och vid ett regemente t. ex. skickade ut ett kompani, vid ett annat en bataljon att fullgöra bevakningsuppgifter, skulle man därmed bryta sönder en del av de truppförband, som ingå i mobiliseringsorganisationen. Personalen är borta. Befälet har placerats ut på annat håll. Det kan möta betydande svårigheter att under sådana omständigheter snabbt genomföra en mobilisering av linjeförband. För att man alltså icke skall rycka ut dem, som äro avsedda för linjeförbanden ur deras naturliga miljö vid en mobilisering, måste man inkalla landstormen.

Vad omfatta nu vid en förstärkt försvarsberedskap landstormsinkallelserna? De omfatta följande ting: man inkallar folk för att bemanna våra luftbevakningscentraler och våra luftbevakningsposter, man inkallar folk för att fylla ut luftvärnsförbanden, så att vår luftvärnsmateriel kan bliva betjänad. Man inkallar folk för att bevaka viktiga flygfält och viktiga hamnar och för att bevaka skärgården vid våra kustbefästningar. Det är detta som har skett, och det har skett över hela landet. Det är alldeles givet, det inser ju vem som helst, att, som läget sedan har utvecklat sig, så är det icke nödvändigt att hava hela denna organisation upprättad i hela landet. Det insågo också de militära myndigheterna. Sedan läget en smula klarnat, började ögonblickligen hempermitteringen av landstormsmän. I förrgår hade redan 10,000 landstormsmän hempermitterats. Hempermitteringen fortsätter. Man hempermitterar i dessa dagar också på Gotland, där man ingen landstorm har.

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

Efter denna hemförlovning skulle jag tänka mig, att hälften av de inkallade landstormsmännen kommit tillbaka till sina hemorter och åter befinna sig i civilt arbete. Det har bland annat gjorts anmärkning på att det skulle vara onödigt att hava en lyssnarepost uppe i ett visst samhälle i Värmland. Det medger jag, men man kan väl icke påstå, att det var onödigt vid krigsutbrottet eller den närmaste tiden därefter, men nu är det naturligtvis onödigt, och nu skall man också efter hand så snart som möjligt hempermittera och bringa ned styrkorna till minsta möjliga storlek, så att man icke har inne folk annat än i de delar av landet, där man prövat en större grad av försvarsberedskap erforderlig eller har folk i beredskap, för att kunna inkalla dem, om så skulle behövas. Jag antar, att, när läget om ett par veckor klarnat ännu mera, kommer det att ske ytterligare hemförlovning, och jag tror, att, om det nuvarande gynnsamma läget för Sveriges del fortbestår, det icke så värst länge kommer att finnas kvar några landstormsmän under vapen. Det kommer också att övervägas i vad mån man kan skicka hem folk från de linjeförband, som äro mobiliserade. Vi hava inkallat även linjetrupper men på det sättet, att vi inkallat hela regementen eller divisioner av artilleri o. s. v. De äro inkallade i enlighet med mobiliseringsplanen, så att de, om det kommer att bli mobilisering, äro färdiga i sina organisationer. Det kommer att övervägas, i vad mån man kan skicka hem av detta folk också. Det kommer icke att hållas under fanorna fler än vad som kan befinnas erforderligt som neutralitetsvakt i det läge, som består. Redan nu planeras avlösning av dem, som man måste ha kvar vid flottan, kustartilleriet, flygvapnet och armén. Avsikten är, att avlösning skall ske, så att ingen skall behöva ligga inne mer än sex veckor i taget.

Jag har med detta bara velat försöka förklara, varför landstormen har blivit inkallad, och samtidigt försäkra, att det från regeringens och de militära myndigheternas sida icke ifrågasättes, att större styrkor skola ligga inne än som är nödvändigt. Man skall så snart som möjligt söka åstadkomma en nedskärning, givetvis under förutsättning, att det nuvarande för Sverige relativt gynnsamma läget består.

Man kan ju säga, att det i alla fall varit onödigt med dessa omfattande inkallelser och att det hela kunnat ordnas på ett enklare sätt. Även om dessa inkallelser kostat litet pengar, så skola vi icke glömma, att inkallelserna inneburet en repetition, som varit av en utomordentligt stor betydelse för vår försvarsberedskap. Organisationerna hava aldrig förut prövats. Det är första gången som alla dessa människor, vilka tillhöra våra »täcktrupper», fått veta, var de hava sina poster, vart de skola gå, vad de hava att göra. Detta innebär ju, att, om det verkligen skulle uppkomma sådan fara för oss, att vi måste tillgripa vidsträcktare åtgärder, vi på ett helt annat sätt äro beredda än vi förut hava varit.

Jag vill också, innan jag slutar, säga, att det är ganska naturligt, att det har skett misstag av ekonomisk natur. Det har förekommit slöseri och ovarsamhet med kronans medel. Jag säger, att det är ganska naturligt helt enkelt därför att ansvaret här är decentraliserat på hundratals människor. Somliga äro kloka, andra mindre kloka. Somliga äro omdömesgilla och andra mindre omdömesgilla. Det finns ingen möjlighet, det inser jag, att undgå, att det icke även på det ekonomiska området sker saker och ting, som äro värda att kritiseras och påtalas, men jag vill samtidigt säga, att både regeringen och de militära myndigheterna äro klart inställda på att göra vad som kan göras, för att hindra slöseri med allmänna medel och se till, att utgifterna för vår försvarsberedskap icke bli större än vad som är oundgängligen nödvändigt. En var inser vikten av att landet icke utsättes för allt för stark ekonomisk påfrestning. Vad

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)
 som kan göras för att hålla utgifterna inom rimliga gränser, det kommer också att göras.

Herr Lundberg: Herr talman! Den belysning av sulfitspritfrågan, som finansministern nyss gav, syntes vara värdefull och var säkerligen riktig så tillvida, att den var ägnad att skingra föreställningen hos folket ute i landet om möjligheterna att ersätta bensin med inhemskt flytande bränsle. Men jag vänder mig mot en jämförelse som finansministern gjorde. Han yttrade, att vi här i landet skulle kunna tillverka 50—100 miljoner liter sulfitsprit såsom motorbränsle, och jämförde dessa siffror med fredsförbrukningen av 800 miljoner liter per år. Härvidlag vill jag framhålla, att under en kristid vi givetvis få nöja oss med betydligt mindre import än som kan tillåtas under fred. Importen kan komma att gå ned till en bråkdel av fredsförbrukningen. Då kan givetvis den sulfitsprit, som vi kunna tillverka här i landet, bliva av den allra största betydelse. Därför menar jag, att det är ett klart och tydligt önskemål, att vi här i landet snarast möjligt åstadkomma så mycket sulfitsprit som vi kunna. Var ligger hindret? Finansministern efterlyste initiativ från sulfittfabrikerna själva. Det veta vi ju alla, att det är riksdagens egna direktiv, som utgöra hindret. Den garanterade avsättningen är begränsad, och på tillverkningen får ingen vinst uppstå.

Det är alldeles givet, att dessa direktiv måste ändras, om denna sulfitsprittillverkning skall komma till stånd snarast möjligt. Jag uttrycker därför den förhoppningen, att denna urtima riksdag snarast möjligt måtte få tillfälle taga upp denna fråga till behandling, så att en utvidgad sulfitsprittillverkning här i landet kan bli möjlig.

Herr talman! Det var endast för att säga detta, som jag begärde ordet.

Herr Flyg: Herr talman! Jag vill bara göra ett par randanmärkningar till några yttranden från statsrådsbänken.

Finansminister Wigforss yttrade, att vi alla levat under intrycket av att ett krigsutbrott kunde komma när som helst. Detta giver mig anledning, herr talman, att erinra om att regeringen ända in i det sista, omedelbart före krigsutbrottet, icke var fulltaligt samlad. Jag ifrågasätter, huruvida icke det förhållandet har ett visst sammanhang med den yrvakenhet, som sedan framträdde, då de första åtgärderna på grund av krigsutbrottet skulle vidtagas.

Till herr statsrådet Sköld vill jag säga, att jag verkligen haft och har för övrigt fortfarande den uppfattningen, att rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap är en betydelsefull organisation, ja, — för att använda herr Skölds ord — en axeltapp. Jag skulle vilja gå så långt, att jag säger, att ifall det brister i fråga om åtgärderna beträffande den ekonomiska försvarsberedskapen, blir vad som vidtagits i övriga avseenden av väsentligt mindre värde.

Statsrådet Sköld upplyste om att vi 1937 fattade ett beslut, som innebar att oljetillgångarna i landet skulle stå under permanent kontroll från statsmakernas sida. Jag fäster uppmärksamheten på att denna upplysning ställer rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap i sämre dager. I det ögonblick då faran stod utanför landets dörrar, vidtog nämligen rikskommissionen den inskränkningen, som ledde till den första varningen, denna psykologiska varning, som i sin tur ledde till att de tillgängliga förråden ytterligare minskades.

Vad jag sagt här i dag om rikskommissionens ordförande innebär icke, att nuvarande arrangemang på den posten skulle verka som en törntag, som sargar min själ. Jag skulle möjligen såsom länsbo kunna säga, att det vore önskvärt att även vårt län hade en landshövding någon gång. Men icke ens det

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

skälet är avgörande för min kritik. I spetsen för denna viktiga organisation måste finnas och borde sedan länge finnas en man, vilken dels har alla de egenskaper för posten i fråga, som fordras, i den mån nu en människa kan besitta så många egenskaper, dels har tid till att ägna sig åt den betydelsefulla uppgiften. Om sedan den nuvarande ordföranden är en duktig karl, som här omvitnats — det tror jag, att han är — har icke med saken att göra. Men det har icke varit möjligt för honom såsom saken ordnats att tillfredsställande sköta en så viktig uppgift, och ansvaret härför, herr statsråd, lägger jag på regeringen, i varje fall på den man inom regeringen, som närmast bär ansvaret i detta fall. Därvid syftar jag emellertid icke på herr statsrådet Sköld.

Om det är riktigt, som statsrådet säger, att inkallelseorderna, som för någon tid sedan publicerades och klistrades upp inför offentligheten i landet, äro resultatet av flera års arbete, vill jag replikera, att då är det förfärligt. Att man efter flera års arbete icke kommit så långt, att man kunnat göra dessa inkallelser i och för sig begripliga för dem det gäller och så klara, att de, som följa deras anvisningar, verkligen komma rätt, det tycker jag är förfärligt. Jag skall anföra ett fall, herr statsråd — det är bara ett men det kan vara belysande. En man, som ansåg sig vara inkallad och mottogs av vederbörande befäl, tjänstgjorde i tre dagar, innan man upptäckte, att han icke skulle inkallats. Därefter blev han naturligtvis hemsänd. Det är ett exempel, men det är ett prov på hur systemet verkar i praktiken under relativt goda förhållanden, ett system, som dock måste verka utan gnissel under väsentligt allvarigare förhållanden. Jag skall icke gå in på några detaljer i detta avseende. Vad jag sagt i detta avseende, anser jag vara fullt berättigat, och min uppfattning därvidlag delas av en mycket, mycket bred opinion. Här måste snarast möjligt ändring komma till stånd.

Jag vill sedan fästa kammarens uppmärksamhet vid vad statsrådet Sköld hade att säga om motiven till att landstormen först utkallades. Jag fäster kammarens uppmärksamhet vid vilka specialvapen, som det gällde att bemanna och göra effektiva med landstormens manskap. Det berättigade i kritiken mot hela det nuvarande systemet på försvarsväsendets område framstår därigenom än mera tydligt, ty märk väl, här var det fråga om vapengrenar, som nämndes av statsrådet, vilka omedelbart, om ett blixtanfall skulle komma, måste träda i funktion. Där skulle således tjänstgjort landstormstrupper, d. v. s. trupper, som i fråga om militär duglighet och i fråga om förmåga av effektivt arbete i ett allvarligt ögonblick måste ligga efter de årsklasser, som, enligt den här planen, skulle komma i andra hand.

Till sist vill jag bara, herr talman, erinra om ytterligare några detaljer till vad som här har sagts. När jag riktade denna kritik mot rikskommissionen, har jag därför icke förbisett de svårigheter, som äro förhanden. Jag vill emellertid erinra kammarens ledamöter om något, som förvisso de flesta själva ha sett. Efter järnvägslinjerna har det legat cisterner och behållare, vilka man i dag är i färd med att gräva ner. Är det ett bevis på några av de praktiska åtgärder, som vidtagits? Man har alltså kommit så långt, att man beställt cisterner och nu håller man på att gräva ned dem tomma, ty det kommer troligen aldrig något i dem. Man har vidare vidtagit åtgärder — jag kan icke här nämna var detta skett — för att spränga stora, väldiga valv i bergen. Meningen är, att man där skall förvara olja någon gång. Dessa arbeten ha pågått under två år, då situationen varit permanent laddad och konflikter kunnat bryta ut när som helst. Är det ett exempel på huru rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap har arbetat? Då är det, herr talman, icke riktigt vad finansministern här sagt, att vi alla räknat med att ett krigsutbrott skulle kunna komma när som helst. Ty hade man det, hade man väl vidtagit åtgärder

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)
för att snabbt förskaffa den vara, som man nu har brist på, och snabbt skaffat möjligheter att förvara den tills bättre förvaringsmöjligheter blivit ordnade.

Herr Anderson i Norrköping: Herr talman! Jag har begärt ordet för ett par korta repliker.

Herr statsrådets Skölds anförande var, såvitt jag uppfattade det rätt, huvudsakligen riktat mot yttranden, som icke fällts under debatten i denna kammar. Det förändrar icke värdet av de klarläggande upplysningar, som han lämnade. På en punkt voro de emellertid föranledda av herr Anderssons i Rajsjön anförande. Jag tror, att kammaren satte särskilt värde på att få den redogörelse, som herr statsrådet lämnade om de grundläggande principer efter vilka försvarsberedskapen och mobiliseringsåtgärderna verkställdes. Den replik, han kom med, när det gällde rikskommissionen, kunde möjligen ha varit riktad mot mig, men jag tror icke, att han riktigt hörde, vad jag yttrade i det avseendet. Jag skall därför taga upp den saken, även om det han yttrade icke var riktat mot mig.

Det förvånar mig något, att herr statsrådet ansåg sig kunna utställa en så oreserverad attest beträffande rikskommissionens oantastlighet. Han sade visserligen någonting om, att det är mänskligt att fela, att ingen är ofelbar o. s. v., men han gav icke i någon mån anmärkarna rätt och lät också framskymta, att han icke i själ och hjärta kunde vara med om att gilla det beslut, som riksdagen fattade i våras, när riksdagen enhälligt begärde utredning om rikskommissionens omorganisation. Men han hade i alla fall verkställt detta utredningsbeslut. Det var för mig och jag tror för de här närvarande en överraskning att höra sammansättningen av den utredningsdelegation, som herr statsrådet här lämnade upplysning om. Det har tidigare icke meddelats något offentligt om detta. Det är således ett uppdrag, som givits mera internt, och därom är ju ingenting att säga. Huvudsaken är att uppdraget blivit givet, men man hade kunnat vänta att även det blivit offentligen kungjort. Efter vad jag vet har intet sammanträde hållits. Således har ingenting gjorts för att verkställa riksdagens beslut beträffande omorganisationen av rikskommissionen. Nu säger herr statsrådet att den saken är av underordnad betydelse, ty nu ha vi kommit in i ett läge, där kommissionen så småningom blir överflödig. Meningen är ju att kommissionen, som har hand om förberedelsearbetet i fredstid, i krigstid skall upphöra och förgrenas i andra organ, som skola taga hand om den ekonomiska försvarsberedskapens skilda uppgifter. Ja, det veta vi.

I samband med behandlingen av motionen om omorganisation av rikskommissionen fingo vi i våras vissa upplysningar, som jag åtminstone skrivit mig till minnes. Jag vill nu ställa dessa upplysningar mot vad som faktiskt har skett. Enligt vad jag har mig bekant går den inom rikskommissionen utarbetade planen ut på att verksamheten skall således fördelas på tre stora huvudgrenar: en centralkommission, en folkhushållningskommission, som vi kunna kalla för folkförsörjningskommission, och en industrikommission. På dessa tre huvudgrenar skall det fortsatta beredskapsarbetet på den inre fronten organiseras. Vad har då skett? Regeringen har synbarligen icke, av anledning, som jag icke känner, följt denna plan, utan handlat efter en annan plan — eller möjligen utan någon plan! Regeringen har visserligen tillsatt en industrikommission, och den s. k. folkförsörjningskommissionen skall väl — förmodar jag — också komma att motsvara en av dessa tre huvudgrenar i beredskapsarbetet. Centralorganisationen känner man ännu icke till. I denna centralorganisation skall väl normalt och regelmässigt även ingå den organisation, som skall sköta de handelspolitiska frågorna.

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

Om vi således utgå ifrån att rikskommissionens plan går ut på en centralisering av uppgifterna, fördelade på tre huvudorganisationer, och se efter vad vi för närvarande ha fått, så finna vi tydliga bevis på splittring och desorganisation. Vi ha en hel rad av nämnder, och deras uppgifter gripa delvis in i varandra. Såvitt jag förstår, kommer bränslefrågan att handläggas i tre, ja kanske fyra av dessa nämnder. Det innebär väl motsatsen till den organisation, som man måste begära i nuvarande kritiska läge. På den här punkten är det icke fråga om någon obefogad kritiklusta. Här rör det sig endast om ett konstaterande av ett missförhållande, som bör rättas till.

När statsrådet Sköld så oförbehållsamt tar rikskommissionen i försvar och låter påskina att det endast är utomstående, som icke känna till förhållandena, som äro kritiskt inställda, och att det ligger ovidkommande motiv bakom kritiken, ber jag få säga honom, att de starkaste uttrycken för missnöje med rikskommissionens arbete ha kommit från personer, som regelmässigt deltaga i dess arbete, och icke av en utan av en hel rad personer.

Nu har statsrådet Wigforss sagt, och det är en reflexion, som jag kan helt instämma i, att man skall i dessa tider vara mycket försiktig, när det gäller att komma med personliga anmärkningar. Känner man inte på ett och annat håll en antydning till samvetsförebräelse? Det är kanske icke alla, som ha rent samvete, när det gäller den förra krigstiden, och sättet att behandla dem, som då hade makten och ansvaret. Om man emellertid nu här talat rent ut beträffande en person, som står i central och ansvarsfull ställning, är det därför att statsministern uppmanat oss att tala rent språk och icke komma med antydningar. Såsom läget är kunna vi icke — det vill jag säga — vara tillfredsställda med att i spetsen för rikskommissionen ha en man, som är så överhopad med allehanda uppdrag som landshövding Levinson. Jag skulle gärna se, att han kunde lämna alla sina uppdrag och gå tillbaka till regeringen, där han veterligen gjort en mycket god insats, framstående ämbetsman som han är. Men jag kan icke bibringas den uppfattningen, att det är en lycklig anordning att herr Levinson fortfarande sitter såsom ordförande i rikskommissionen och dessutom såsom ordförande i ett slags koordinationsutskott mellan de olika kristidsorganen.

Mot finansministerns anförande har jag i övrigt inte mycket att erinra. Jag tyckte det föreföll som om i stort sett hans och min egen uppfattning sammanföll. Finansministern underströk också detta på ett par punkter, även om han polemiserade mot vissa av mina yttranden. Men då han antydde att jag anklagat regeringen för att ensam ha hängivit sig åt en alltför långt gående optimism beträffande det utrikespolitiska läget, under det att man på annat håll sett verkligheten i ögonen, ber jag få framhålla att jag mycket kraftigt underströk, att man inom alla delar av vårt folk in i det sista hängivit sig åt förhoppningar som sedan icke infriats. Jag strök vidare under att ansvaret för underlåtenhet att vidtaga åtgärder faller inte bara på myndigheterna utan även på de enskilda. Men jag framhöll att på vissa centrala punkter är det myndigheterna som måste bära ansvaret, vilket väl är alldeles ofrånkomligt. Att enskilda inte på det sätt som varit önskvärt medverkat till förberedelsearbetet, t. ex. genom lagring, har jag också understrukt.

Statsrådet polemiserade emellertid vidare mot en del yttranden, som jag icke kunnat höra i denna kammare. Han varnade sålunda för att man skulle visa alltför stor njugghet när det gäller avlöningen till de inkallade. Såvitt jag vet har icke under debatten här fällt ett enda yttrande som skulle antyda önskemål i den riktningen, och jag ber åtminstone för min och mina partivänners del att få fritaga oss från misstanken att ha hyst en sådan avsikt.

Beträffande prispolitiken vill jag understryka svårigheten — vilket även

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

finansministern här betonade — att om kriget blir mycket långvarigt hålla en oförändrad prisnivå. Det är att hänge sig åt en illusion, om man föreställer sig att detta är möjligt. Vad vi skola enas om och sätta in våra ansträngningar på är att få ett visst rådrum, som hejdar en prisstegring som drives fram av krafter, vilka icke borde ha fritt spelrum. Statsmakterna kunna då få möjlighet att bättre bedöma läget och framtidsutsikterna.

Jag tror det är en mycket väsentlig behållning av denna debatt, att samstämmiga åsikter på denna punkt från olika håll så kraftigt understrukits. Jag tror att därmed lagts en god grund för ett fortsatt arbete på en av de centrala uppgifter, som nu anmäla sig för Sveriges statsmakter.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Endast ett par repliker till herr Anderson i Norrköping.

Jag vill först meddela herr Anderson i Norrköping, att jag i tidningspressen läst om sammansättningen på den utredningskommitté, som jag själv här förut talade om, så om herr Anderson inte gjort det är det i varje fall inte pressens fel. Vidare har jag icke sagt, att rikskommissionen var ofelbar — det är att överdriva mina yttranden. Jag är fullt medveten om att där funnits och finnas svagheter. Vad jag velat säga är bara det, att jag inte är säker på att arbetet skulle ha blivit effektivare, om jag först lagt rikskommissionen i stöpsleven och byggt om den för att sedan från ny utgångspunkt börja på nytt. Man vet vad man har men inte vad man kan komma att få, och i tider av trångmål är en viss försiktighet att tillråda. Jag vill också här bestämt deklarerera, att jag anser mig icke kunna taga på mitt ansvar att i denna övergångstid göra ett utbyte av ordförande i rikskommissionen. Jag vet vad jag har, men jag vet icke varifrån jag skulle kunna få en person, tillräckligt skicklig och insatt i ärendena, för att i nuvarande situation kunna ta hand om de frågor, som dagligen anmäla sig.

Vad beträffar frågan om rikskommissionens fortsatta uppgifter och herr Andersons påståenden att regeringen icke följer rikskommissionens planer, vill jag endast säga att vad herr Anderson här skildrat är i någon mån rikskommissionens åsikt beträffande det slutliga utformandet. Men jag vill meddela, att rikskommissionen aldrig tänkt sig en omedelbar övergång till ifrågavarande organisation utan räknar med ett förberedande skede, i vilket vi nu befinnas oss. Hittills har ingenting skett som skulle göra det omöjligt eller försvåra för regeringen att följa den ursprungliga planen.

Herr **Anderson** i Norrköping erhöll härefter ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Mitt yttrande baserar sig på statsrådets mycket bestämde förklaring, att utbyggandet av dessa nämnder skett på grundval av en plan uppgjord av rikskommissionen; så föll statsrådets yttrande.

Nu visar det sig att vad statsrådet syftade på var en plan, som inte nu har följts och inte avsåg det nuvarande läget utan ett längre framskridet stadium av krigssituationen. Vad jag yttrade är således fullt berättigat, och statsrådets senaste anförande står inte i överensstämmelse med hans föregående yttrande.

Vidare anförde:

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Det är egentligen onödigt att fortsätta diskussionen, ty vi kunna tydligen inte mötas. Men herr Anderson i Norrköping får väl ändå förstå, att det kan tänkas, att det finns andra riktlinjer från rikskommissionen än dem han händelsevis snappat upp såsom slutmålet.

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)

Herr Lundell: Herr talman! Det har ju redan talats åtskilligt om flytande bränsle i denna debatt, särskilt om det inhemska, och det är ju ganska naturligt, ty det är en fråga som i det nu inträdda läget i allra högsta grad intresserar allmänheten. Jag vill tillåta mig att från min sida också säga ett par ord i den saken och kan göra det med en viss rätt, eftersom jag under tidigare år åtskilliga gånger bragt frågan om vårt inhemska motorbränsle på tal.

Det föreföll mig som om finansministern, när han berörde frågan om statsmakternas skuld eller icke skuld i det inträdda tillståndet, tog något för lätt på saken. De siffror han anförde har jag dock ingenting särskilt att anmärka på. Det är ju beklagligtvis så att den tillverkning vi ha och haft av motorsprit inte gått upp till mer än knappt 20 miljoner liter, och det har ju vägt ofantligt lätt i förhållande till ett behov som snabbt närmar sig 1,000 miljoner liter; det blir med andra ord 2 procent, och under det senaste året knappast ens det.

Även finansministern medgav att vi skulle ha kunnat komma upp till icke så litet högre siffror, om vi intagit en annan ställning till frågan. Saken har ju berörts något också av herr Lundberg, som sitter i den utredning som nu sysslar med våra möjligheter att tillverka motorsprit. För mig står det alldeles klart att om statsmakterna verkligen positivt intresserat sig för att stimulera denna tillverkning, hade man kunnat komma betydligt längre än man nu gjort, och man kan inte komma ifrån att statsmakterna intagit en synnerligen restriktiv hållning till de erbjudanden, som allt emellanåt gjorts från dem som velat tillverka motorsprit.

I andra länder — och jag vill särskilt peka på Tyskland — har man icke förfarit så restriktivt utan har tvärtom understött tillverkningen av motorsprit likaväl som av andra inhemska bränslen, och man har därför också kommit upp till helt andra procentsiffror än vi här i landet. Om jag inte är felaktigt underrättad, har man i Tyskland vissa tider varit uppe i en sprittillverkning för motorändamål motsvarande bortåt 10 procent av behovet. Framställningen har skett på olika vägar, och såvitt jag vet har inte bara etylalkohol utan också metylalkohol kommit till användning för ändamålet. Denna tillverkning har man stimulerat genom att för industrien framhålla, att ni få i motorbränslet tvångsiblanda ju större kvantiteter dess mer ni kunna minska differensen mellan prisen på det importerade bränslet och det hemmaproducerade. Det är naturligtvis den rätta vägen, och redan för åtskilliga år sedan föreslog jag i en reservation i bevillningsutskottet, att man skulle stimulera denna tillverkning på samma sätt även i Sverige. Hade man gått den vägen, hade man befunnit sig i ett betydligt bättre läge nu i vårt land, även om man naturligtvis inte får föreställa sig att man den dag som idag är skulle ha kunnat framställa vare sig 100 eller 50 procent av vårt behov på detta område. Men det är ju så att när en industri kommer i gång, så yppa sig under arbetet undan för undan möjligheter, som kunna förverkligas och sedan i sin tur kunna leda till andra möjligheter. Jag tror också att hade industrien i detta fall fått en nyttig stimulans av statsmakterna, skulle vi ha stått i ett helt annat läge än vi göra för närvarande i denna fråga.

Nu sade finansministern att en sådan produktion skulle varit oekonomisk under fredstid och att man inte kan begära att samhället skall göra för stora offer för att uppamma och upprätthålla en oekonomisk produktion. Därtill vill jag framhålla att spörsmålet huruvida en produktion är oekonomisk eller icke kan ses på rätt många olika sätt. Och skall man se saken i stort, nationalekonomiskt, måste man säga att oekonomisk är inte en produktion, som kan ske i landet utan att någon annan produktion minskas eller någon annan möjlighet till produktion försummas. När det finns lediga produktionsfaktorer, om jag

Vid remiss av bordlagda propositioner. (Forts.)
 så får uttrycka det, så är det inte nationalekonomiskt förlustbringande att använda dem. Dessutom är det så — och det har ju vår ekonomiska historia visat många gånger — att den produktion som en tid kan te sig oekonomisk senare kan bli ursprunget till en synnerligen ekonomisk produktion av allra största värde för folkhushållet.

Sedan skulle jag vilja göra en replik till herr försvarsministern, som också kom in på frågan om det inhemska motorbränslet och sade att under den tid som nu är inne, d. v. s. med avspärrning på grund av krigstillstånd, har ju den privata industrien och det privata initiativet möjlighet att visa vad det kan, om det nu kan åstadkomma något. Ja, det där låter naturligtvis bra, fast det var väl till en del ironiskt menat från försvarsministerns sida. Men jag vill då påpeka att den privata industrien har en hel del tråkiga minnen från världskriget av det sätt, på vilket motorsprittillverkningen då behandlades. När kriget var slut och fredsförhållanden åter inträdde, då blev det industriens egen sak att klara upp de investeringar som voro gjorda. Det blev ett tvärt avbrott i alla möjligheter att avsätta de tillverkade produkterna, och allting som hade gjorts för att åstadkomma ett inhemskt motorbränsle var så gott som helt och hållet bortkastat.

Skall industrien under den tid som nu kommer verkligen kunna göra något på detta område, få naturligtvis statsmakterna vara beredda att lämna industrien garantier för att med tvångsinblandning vissa priser kunna vara säkrade under ett antal år framåt. Lämnas inte sådana garantier från statsmakternas sida, finns det ingen möjlighet för industrien att göra några kalkyler, till exempel att kunna beräkna nödvändiga avskrivningar.

Jag skulle som sammanfattning av vad jag här anfört vilja säga att statsmakternas skuld och statens försummelse i fråga om inhemsk tillverkning av motorbränsle nog inte är så stor som allmänheten i dessa dagar föreställer sig och som tycks framgå av olika artiklar i tidningspressen. Men man kan å andra sidan icke komma ifrån att statsmakterna ändå ha en rätt betydande skuld till det ogynnsamma läge vi nu kommit i. De ha ställt sig alltför avvisande gent emot motorsprittillverkningen och även emot andra möjligheter som hade kunnat tänkas för tillverkning av inhemska bränslen.

Vidare anfördes ej. Kammaren beslöt hänvisa propositionerna nr 1 och 2 till första särskilda utskottet samt propositionerna nr 3, 4, 5, 6, 7 och 10 till andra särskilda utskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionerna inom kammaren nu avgivna yttrandena.

§ 6.

Sedan från första kammaren ankommit meddelande, att nämnda kammare förenat sig med andra kammaren i dess beslut, att andra särskilda utskottet skulle behandla jämväl Kungl. Maj:ts propositioner, nr 8, med hemställan om riksdagens gillande av förordnande om tillämpning av lagen den 22 juni 1939 (nr 299) om förbud i vissa fall mot överlåtelse eller upplåtelse av fartyg m. m., och, nr 9, angående förordnande jämlikt lagen den 10 mars 1939 (nr 68) om statlig krigsförsäkring m. m., blevo sagda propositioner var för sig föredragna och därvid hänvisade till andra särskilda utskottet.

§ 7.

Herr statsrådet *Westman* avlämnade Kungl. Maj:ts skrivelse, nr 11, med tillkännagivande, att Kungl. Maj:t förordnat statsrådet Nils Jacob Eberhard

Quensel att under innevarande urtima riksdag utöva den befattning med riksdagsärenden, som enligt § 46 riksdagsordningen tillkommer en ledamot av statsrådet.

Kammaren beslöt att lägga nyssberörda skrivelse till handlingarna samt att underrättelse om innehållet i skrivelsen skulle meddelas vederbörande utskott och de ledamöter, som hava inseende över riksdagens kansli.

§ 8.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna protokoll:

Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talmannen i riksdagens andra kammare och de kammarens ledamöter, som blivit utsedda att jämte herr talmannen tillsätta kammarens kanslipersonal och vaktbetjäning, den 11 september 1939.

Sedan kammarens plenum denna dag avslutats, sammanträdde med herr talmannen de ledamöter av kammaren, som blivit utsedda att jämte herr talmannen tillsätta kammarens kanslipersonal och vaktbetjäning.

Därvid beslöts till en början, att kanslitjänstemännen vid innevarande urtima riksdag skulle utgöras av en notarie, tre förste stenografer, tio stenografer, en förste kanslist och fyra kanslister.

Herrar deputerade antogo till

notarie:

sekreteraren G. Britth;

förste stenografer:

tullkontrollören A. Michal,
krigsrådet L. Norrman och
jur. kand. M. D. Hjertstrand;

stenografer:

kanslisten E. H. Wallin,
aktuarien, fil. kand. E. Bergendal,
förste telegrafkontrollören E. Dahlén,
sekreteraren, fil. kand. H. A. Heimbürger,
assessorn, jur. kand. G. Lidbom,
jur. kand. E. A. Romare,
jur. kand. G. Fahlin,
jur. kand. J. W. Löf,
redaktören C. O. B. Arborén och
redaktören A. F. Klason;

förste kanslist:

e. o. hovrättsnotarien, jur. kand. N. G. H. Liliequist; samt

kanslister:

förste telegrafkontrollören A. H. Gärdin,
fru Ebba Ihrman,
jur. kand. G. A. H. Titz och
fru Signhild Elfner.

Åt kanslisten Gärden uppdrogs att föra kammarens diariier.

Det skulle åligga de hos kammaren anställda kanslisterna att vid behov tjänstgöra jämväl vid diskussionsprotokollet.

Herrar deputerade beslöto därjämte, med bifall till en av förste kanslisten Liliequist gjord ansökan om tjänstledighet från förste kanslistbefattningen för fullgörande av honom såsom reservofficer åliggande militär tjänstgöring under tiden den 11—21 innevarande september, att f. d. sekreteraren O. M. F. Seth skulle tills vidare under sagda tid uppehålla förste kanslistbefattningen.

Här skulle antecknas, att på särskild anmodan följande tjänstemän fullgjort tjänstgöring redan nedannämnda dagar, nämligen såsom förste kanslist Liliequist den 5—den 7 september och Seth den 8—den 10 september, såsom notarie Britth den 8—den 10 september, såsom stenografer Wallin och Romare den 8—den 10 september samt såsom kanslister Gärden och fru Ihrman den 5—den 10 september ävensom jur. kand. B. C. A. Ericsson den 8—den 11 september.

Beträffande därefter vaktbetjäningen beslöto herrar deputerade, att 12 vaktmästare skulle anställas hos kammaren; och antogos därefter till vaktmästare C. G. E. Carlberg, S. W. Hellborg, H. E. E. Eklund, E. Andersson, G. A. Zeffer, Th. G. Bergman, L. M. Jönsson, E. F. Blomberg, J. A. H. Sundell, E. W. Älvenstrand, G. A. D. Johansson och L. G. H. Westman.

Till förste vaktmästare förordnades Carlberg, och åt Hellborg uppdrogs att ombestyrta utdelning av ankommande postförsändelser.

Här skulle anmärkas, att samtliga vaktmästare redan före denna dag börjat tjänstgöra hos kammaren, nämligen Älvenstrand den 6 september, Westman den 8 september och de övriga den 5 september.

Det skulle åligga de antagna tjänstemännen och vaktmästarna att vid behov och i den mån så ske kunde utföra jämväl annan tjänstgöring hos riksdagen.

Är och dag som ovan.

In fidem
Sune Norrman.

§ 9.

Till bordläggning anmäldes riksdagens kanslideputerades memorial, nr 1, angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

§ 10.

Justerades ytterligare protokollsutdrag.

§ 11.

Föredrogs följande ledighetsansökan:

Härmed anhålles om ledighet från riksdagsarbetet fr. o. m. den 25 dennes t. o. m. den 13 oktober för resor i samband med statligt kommittéarbete.
Stockholm den 12 september 1939.

Gust. E. Andersson,
Södergård.

Gustaf Karlsson,
Munkedal.

Kammaren biföll denna ansökan.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades därjämte:

herr <i>Jansson</i> i Falun	under 4 dagar fr. o. m.	den 13 sept.,	
› <i>Osberg</i>	› 8 › › ›	› 15 ›	
› <i>Hilding</i>	› 6 › › ›	› 13 ›	
› <i>Persson</i> i Grytterud	› 8 › › ›	› 15 ›	
› <i>Andersson</i> i Prästbol	› 8 › › ›	› 15 ›	
› <i>Herou</i>	› 8 › › ›	› 13 ›	
› <i>Onsjö</i>	› 8 › › ›	› 14 ›	
› <i>von Seth</i>	› 6 › › ›	› 14 ›	och
› <i>Fredberg</i>	› 8 › › ›	› 14 ›	.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.44 e. m.

In fidem
Sune Norrman.